БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1928 чылдан үндезилеттинген.

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч.
НОЯБРЬ
10
ЧЕТВЕРГ
№ 264 (4748)

Өртээ 20 ынч.

Аныяк малчынның улуг чедиишкини

Эрткен чылын он чыл школазын дооскаш, А. Лукашевский Кировоград областын Александрийск районунун Ленин аттыг бодунун төрээн колхозунга хаван ажаакчызы болуп ажылдай берген. Анаа-ла ажылдаар дээш эвес, а бистин чуртувустун сураглыг малчыны Ярослав Чижтин үлегерин эдерип, Улуг Октябрьның 43 чыл оюнга чедир 1000 хаваннарны 830 центнер деңзилиг болгаш центнер эттин бот-үнези 200 рубль болган турар кылдыр азырааш күрүнеге дужаар деп хүлээлгени алган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевка чоруткан чагаазында аныяк малчынның дыннадып турары болза, бодунун хүлээлгезин хуусаа бетинде, октябрь 10-да күүсеткен—850 центнер ниити деңзилиг 1020 хаваннарны семиртир азыраан болгаш күрүнеге дужааган, центнер хаван эңдинин бот-үнези 295 рубль болган.

Харыы чагаазынга Н. С. Хрущев чедип алган чедиишкиннери дээш А. Лукашевскийге чылыг байырын чедирген Эш Н. С. Хрущевтун харыызында чугаалап турары болза: «Коммунизмниң аныяк тургузукчуларының кайгамчыктыг салгакчыларының көдээде өзүп турары эки болгаш өөрүнчүг болуп турар-дыр. Кажан ортумак школаны доозуп алгаш, хаван ажаакчызы болуп ажылдап эгелээш шын кылган-дыр Силер. Хову ажылдакчыларынын, хаван ажаакчыларының, саанчыларының, кадарчыларның ортузунга эртемниг кижилер биске хөй болган тудум-на чурт күш-ажылдың улам бедик бүдүрүкчүлүүн дүрген чедип алыр. Амгы көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези техника, эртем-биле холбашкан. Ортумак эртемниг кижи бодунун күштерин колхозтарга болгаш совхозтарга салып шыдаар».

Н. С. Хрущев күш-ажылга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырын аныяк малчынга күзээн.

(СЭТА).

Улуг Октябрьның 43 чыл оюн чурт байырлаан

Ноябрь 7-ниң эртени. Москваның төп кудумчулары ыржым турбушаан, ынчалзажок Пролетарский районнуң кварталдарын болгаш Мурнуу-Барының чүктүң проспектилерин омак-хөглүг чугааларлыг кижилер долуп кээп турган. «Трехгорканың» пөстаавычыларының кызыл шимелдериг колонназы Кызыл Пресняга чыскаалыпкан, а хоорайның өске ужунга москвачы металлургтар чыылган.

Шактарның согуннары 10 шакче чоокшулап олурган.

Кызыл шөл. ГУМ-нун ногаарартыр шиметтинген бажыңының дал ортузунда—Владимир Ильич Ленинниң кайгамчык улуг портреди. «Коммунизмни тургузар дээш демиселге совет улустун сорук киирикчи болгаш организакчы улуг күжү—Ленинниң тургусканы Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязы делгерезин!» деп сөстерлиг лозунгу ол портрет-биле кожа аскан. Туктар азар бедик черлерде—эвилелдешкен совет республикаларының туктары, Кремльдиң ханазында—оларның күрүне сүлде демдектелгеннери.

Шериг академияларының дыпнакчылары, Москва гарнизонунун шериглери Мавзолейниң баарында чыскаалыпкан. Манеж шөлүнде—маршта киириптеринге белен дайынчы машиналар.

Кремль ханазының болгаш ГУМ-нун бажыңының чанында индирлерде мун-мун кижилер чыылган. Партияның Төп Комитединиң кежигүннери, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш эвилелдешкен республикаларының Дээди Советтериниң депутаттары, Москва бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң коллективтериниң төлөөлекчилери, эртемденнер, литератураның, уран үүлүүн ажылдакчылары аңаа турганы ол.

Дипломаттыг корпустун кежигүннери, даштыкы чурттардан аалчылар база аңаа турган.

Эштер А. Б. Аристов, Л. И. Брежнев, Н. Г. Игнатов, Ф. Р. Козлов, А. Н. Косыгин, О. В. Куусинен, А. И. Микоян, Н. А. Мухитдинов, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Е. А. Фурцева, Н. С. Хрущев, Н. М. Шверник, П. Н. Поспелов, социалистиг күрүнелериниң партия-чазак төлөөлериниң, коммунистиг болгаш ажылчын акы-дуңма партияларның төлөөлериниң удуртукчулары болгаш кежигүннери Мавзолейниң индиринге киирүп келирге чыылганнар диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Өөрүнчүг, чыыткыланчак байырлал шериглериң парады-биле эгелээн.

10 шак. ССРЭ-ниң Камгалал министри Р. Я. Малиновский ажык машинага Кремльден Кызыл шөлге үнүп келген болгаш парадтың командылакчызы армия генералы Н. И. Крыловка үдедип алгаш, чыскаалган шериг кезектериниң баары-биле эрткен.

Шериглерни эргээш, Мавзолейнин индиринге министр үнүп келгеш, чүве чугаалаан.

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар!

Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары!

Даштыкыдан келген бистиң хүндүлүг аалчыларывыс!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 43 чыл оюн холбаштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың өмүнээзинден база оларның даасканын ёзугаар силерге байыр чедирип, амыр-мендиңер айтырып тур мен.

Улуг Октябрьның байырлалын бо чылын совет кижилер коммунистиг тургузуушкунга кайгамчыктыг чаа тиилелгелери-биле уткуп турар-дыр. Бистиң чуртувустун төрээн Коммунистиг партиязынга болгаш оон ленинчи Төп Комитединге удуртурган улустары коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының сорулгазын чедиишкиниг шиитпирлеп, чеди чылдың ийиги чылының планын күүседир дээш эрес-маадырлыг ажылдап турарлар. Совет улустун амыдырал деңнели чайгылыш чокка бедип турар. Бистиң Төрээн чуртувустун ажылчы чоннары Ада-чурттуң мурнакчы эртеминиң болгаш техниказының кайгамчык чедиишкиннеринге чоргаарланып турар. Дириг амытаннарлыг корабльни совет кижиниң улуг угааны төөгүде бир-ле дугаарында космиктиг делгемче салып үндүрген болгаш Черже таарымчалыг ээлдирип келген.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга бистиң Төрээн чуртувустун кайгамчык улуг чедиишкиннери, ону улам ынай хөгжүдер талазы-биле партияның XXI съездизиниң айыткан улуг чаагай перспективалары совет кижилериниң дүрүм ёзугаар чоргаарланыышкының төрүттүндүрүп, оларны эрес-маадырлыг чаа херектерже сорук киирип турар. Совет Эвилелиниң улустары боттарының маадырлыг күш-ажылы-биле кижи төрелгетениң улуг күзээшкинин боттандырар—коммунистиг нии-тилелди тургузар деп долу шиитпирлиг. Чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү улустун социалистиг чарыжындан, коммунистиг күш-ажылдын коллективтериниң болгаш шалыпчыларының күчүлүг шимчээшкининден, үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң чогаадыкчы эгээртинмес инициативазындан ол чыыткыландыр илергейлеттинип турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазы чыл келген тудум-на улам чыыткыландыр илергейлеттинип турар. Европаның болгаш Азияның ээлээн хөй чурттарының ажылчы чоннары совет улус-биле кады ам социализмни болгаш коммунизмни тургузарының оруу-биле бар чоруур. Делегейниң социалистиг системазы делегейниң болуушкуннарының бүгү чорудулгазынга ам улам-на күчүлүг салдарын чедирип, тайбының, хосталганың болгаш депшилгениң идегелдиг чөленгинижи база тук тудукчузу болуп турар.

Тургузукчу ажыл-иштиг совет кижилер тайбынга хан-дамырындан сонуургалдыглар. Бодунун улузунун чаагай бодалдарын болгаш күзелчүткүлдерин илеретпишаан, ленинчи чагыгларга шынчы Коммунистиг партия биле Совет чазак тайбын кожа-хелбээ турарының политиказын амыдыралга чүткүлдүг, чайгылыш чок шынчы чорудун, дайын кыпсыкчыларының димзениишкиннерин шиитпирлиг сойгалап илередип турар.

ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, улустар аразынга тайбын болгаш найырал дээш могаг чок демиселчи Никита Сергеевич **Хрушевтуң** Каттышкан Нацияллар Организациязының XV сессиязының ажылынга киржилгези тайбының херээнге кайгамчык улуг салыышкын болган. Чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында, чүдек-бужар колониалдыг системаны саат чок болгаш бүрүн узуткаар дугайында, Кыдат Улус Республиканың дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузар дугайында, Каттышкан Нацияллар Организациязының удуртур органнарының тургузуун өскертир дугайында Совет чазактын саналдарын бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен чүүлдүгүнүп, изин-биле деткээн.

Ынчалзажок Американың Каттышкан Штаттары баштаан агрессчи империалистиг күштер Совет чазактың болгаш социалистиг өске-даа күрүнелериниң чорудун турары тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиказынга удурланып турар.

Амгы үеде Совет Армия болгаш Флот бодунун техниктиг чепсегленишкининиң болгаш чепсээниң талазы-биле эртемниң база техниканың ээн чаа чедиишкиннериниң деннелинде турар болгаш Совет күрүнениң хызыгаарларының дээп болбас чоруун хандырарынга эргежок чугула бүгү-ле чүүлдерлиг болуп турар. Кымче-даа халдаарын бодавайн келген болгаш бодавайн-даа турар бис. Ынчалзажок империализмниң баштакчылары угаан-сарыылын чидиргеш, совет кижилериниң тайбын күш-ажылын үрей бээр болза, олар дээрге чангыс-даа агрессорнуң мынчага чедир шенеп көрбээнин шак ындыг өлүмнүг харыы согуушкунну алыр апаар.

Чыыткылыг келир үеже—коммунизмче бистиң бурунгаар шимчээшкинивисти ара доктаадыпкы дег ындыг күштер делегейде чок. Бистиң күрүневистиң экономиктиг күчүзүн соксаал чок быжыглаар дээш совет кижилер маадырлыг, бердинген ёзу-биле ажылдап турар. Коммунистиг партиязынга болгаш совет улузунга кызыгаар чок бердинген ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштери оларның бедик бүзүрелин төлептиг шынзыктырып турар. Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары боттарының албанын эрес-маадырлыг эрттирип, шериглериниң дайынчы белен чоруун быжыглап, дайзыннарның димзениишкиннерин серемчилелдиг хайгаарап турар. Совет кижилериниң тайбын күш-ажылын, ынак Төрээн чуртунун эрге-ажыктарын, оон алдарын, хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун кандыг-даа үеде камгалаарынга олар беленнер.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 43 чыл ою делгерезин!

Коммунизмниң тургузукчузу—совет улус делгерезин!

Тайбының идегелдиг чөленгинижи, Улуг Октябрьның чаалап алыышкыннарының шынчы камгалакчызы эрес-маадырлыг Совет Чепсектиг Күштер делгерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук киирикчизи болгаш организакчызы—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар!

Ура!

Оон соонда Совет Эвилелиниң Гимнизи чаңгыланып үнген. Артиллерия салютунун даалтаашкыннары найысылалдың кырынга диңмиреп үнген.

Шериглериң байырлыг марш-кылажы эгелээн.

Шериг академияларының дыпнакчыларының колонналары Мавзолейниң баары-биле канчаар эртип турарын парадты көргеннер чоргаарланыышкын болгаш магадаашкын-биле көрген.

«Варяг» деп ырның аялгалары шөлге чаңгыланып келген. Шериг-Далай Флодунуң төөгелекчилери—шериг-далайның дээди училишезиниң курсантылары марштап эрткен.

Парадтың ээн-не аныяк киржикчилери — Москваның болгаш Воронежтиң суворовчу шериг училищелериниң, Ленинградтың шериг-далай училищезиниң кижизиттиргеннери изиг чүүлдүгүнүүшкүнү болдурган.

Таманьның М. И. Калинин аттыг адыгжы мото-дивизиязы Кызыл шөлге күчүлүг дайынчы белеткелин, амгы үениң техниказы-биле чепсегленгенин көргүскен.

Парашютчу-десантниктериниң чиик машиналары шөлге кирип келген. Оон соо-биле дайынчы алдар-биле шыптынган үгер-боолар марш адаа-биле чоруп олурган. Үгер-боолардың хемчээли улам-на улгадып турган. Ынчангаш эн сөөлү-биле эрткен ыракшыл дээштиг канчаар-даа ажок улуг үгер-боо аңаа турган бүгү кижилериниң кичээнгейин хаара туткан. Күчүлүг машиналарының диңмиттиг даажы шөлдүң кырынга соксаал чокка чаңгыланып турган. Ынчангаш магнитканың болгаш Уралмаштың цехтериниң, Мурнуу чүктүн, Сибирьниң заводтарының күчүлүг күш-ажылчы даалт-шимээни ырак-узак черлерден найысылалда дыңналып кээп турары ышкаш кылдыр кижиге сагындыра бээр. Бодунун шериин олар шак мынчаар тергиин кылдыр чепсегээндир!

Кайгамчыктыг-ла техника! Ону кайгамчыктыг кижилер башкарып чораан!

Ракета кезектери шөлге кирип келген. Чыскаалдың ээн бажында реактивтиг чепсектер шимчеп чоруп олурган. Олар Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде алдаржаан «катюшаларның» салгакчылары-дыр. Дайынның самолёттарын болгаш ужудукчу чок боду ужар чепсектерин кандыг-даа бедиже чорда дүжүр адар аргалыг ракеталар тургускан боду чоруур күчүлүг машиналар шууштур эртип-ле турганнар. Чогумна шак мындыг хевирниң ракетазы-биле «У-2» деп америк шпион самолётту чаңгыс-ла аткаш, частырыг чокка дээскен болгай.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 43 чыл оюнга турааткан парад Совет Эвилелиниң тиилеттирбес күчүзүнүң чайыннанчак көргүзүүшкүнү болган. Сан талазы-биле кызыртынган болза-да, кажан-даа турун көрбээн күчүлүг апарган болгаш улуска кызыгаар чок бердинген Совет Армия, Шериг-Далай Флоду совет кижилериниң тургузукчу күш-ажылын моон соңгаар-даа серемчилелдин-биле камгалаар.

Кижиниң угаан сагыжындан адырылбас, чүрээнге үнелиг болуушкуннар Кызыл шөлге ол хүн көдүлген. Ынчалза-даа Октябрь чыскаалы маңаа болган санында-ла тускай онза байырланчыг болуп эртер. Ынчангаш бүгү улустун бөгүнгү байырлыг чыскаалы тайбын күш-ажылдың канчаар-даа ажок улуг хостуг ырның аялгазы ышкаш чаңгыланып турган. Чыскаалганнарның ээн баштайгы колонназы көстүп келген. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи, Октябрь революциязының баштыңчызы—Владимир Ильич Ленинниң портреди бүгү шөлдү шыва алган кызыл-айыраң туктарның далай ышкаш чалгыының кырынга көстүп кел чораан. «Ленин бистиң-биле!» деп сөстер кызыл торгу пөсте алдыннандыр чайыннап чораан. Оон кожаларында—Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларының портреттери.

Социалистиг лагерьниң чурттарының күрүне туктары—хөй янзы өңнерлиг туктарның ээн-найыралдың ёзузу-биле хөлбенейпип кел чораның көөрге кижиниң чоргаарланыышкының, өөрүшкүлүг сеткил-сагыжын хайыктырар. Оларның ортузунда—«Социализм чурттары — тайбының лагери» деп бижип каан делгем кызыл пөс.

Бистиң чуртувустун чурттап эрткен чылдарын, демиселдин, күш-ажылдың, тиилелгелерниң чылдарын бижээн 43 кызыл туктар Совет күрүнениң төөгүзүнүң арыннары ышкаш кылдыр индир баары-биле чоргаар хөлбенейпип эрткен.

Найысылалдың он районнарының төлөөлекчилери хары угда шөлге күчүлүг чалгыг ышкаш базып кирип келген. Октябрьның 43 чыл оюн Москва болза улустун чогаадыкчы күштериниң улуг көдүрлүүшкүнүнүң үезинде демдеглеп эртирип турар. Найысылалдың ажылчын ангызы, интеллигенциязы өөрүшкүлүг медээлерин мында кээп айыткап келгеннер. Тиилелгелерни көргүскен саннар чыскаалганнарның гуткан туктарында көстүп чораан. Хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелери он айларның планын хуусаа бетинде—октябрь 21-де күүсеткен.

• • •

Хүнүнүң ийиги чартыында Кремльдиң Улуг ордузунга хүлээп алыышкын болган. Ону Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазза Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 43 чыл оюнга алдар кылдыр тургускан.

Ордунун эжиктери делгеми-биле ажыттынган. Революцияның хоочун киржикчилери, бүдүрүлгениң алдарлыг чаартыкчылары, коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының кежигүннери, көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары, эртемниң болгаш уран үүлүдүн ажылдакчылары Георгиевский болгаш Владимирский залдарже, Грановиттиг палатаже маны даш чадалар дамчыштыр үнүп турганнар.

Аалчыларның аразында — ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң министрлери, ССРЭ-ниң болгаш эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң депутаттары, Совет Эвилелиниң Маршалдары, төп албан черлериниң удуртукчулары, хөй-ниити организацияларының төлөөлекчилери.

Совет Эвилелинде дипломаттыг төлөө черлериниң баштыңнары, совет болгаш даштыкы журналистер хүлээп алыышкынга база чедип келгеннер.

Хүндүскүнүн дөрт шак. Эштер А. Б. Аристов, Л. И. Брежнев, Н. Г. Игнатов, Ф. Р. Козлов, А. Н. Косыгин, О. В. Куусинен, А. И. Микоян, Н. А. Мухитдинов, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Е. А. Фурцева, Н. С. Хрущев, Н. М. Шверник, П. Н. Поспелов олар Георгиевский залга кирип келгеннер.

Чыылганнар совет удуртукчуларга изиг, чүректиг ханызындан байыр чедирген. Совет Эвилелиниң Күрүне Гимнизин оркестр күүсеткен.

Улуг Октябрьның 43 чыл оюнга турааткан байырлалга келген даштыкы чурттарның төлөөлери залдарга база турганнар.

Алдарлыг совет улус дээш, тайбын дээш, демисежип турар бүгү-ле улустар дээш боттарының улустарын база чазактарын Совет Эвилелинде төлөөлеп турар элчиннер дээш, социалистиг лагерьниң чурттары дээш, акы-дуңмалышкы коммунистиг болгаш ажылчын партиялар дээш, колониалдыг кулданыышкындан бүгү улустарның хосталыры дээш, бүгү улустарның хостуг чоруу-дээш, Совет Чепсектиг Күштер дээш, Москваның дайынчы коммунистиг организациязы, найысылалдың ажылчыннары, албан-хаакчылары болгаш эртемденнери дээш, улустар аразынга найырал болгаш тайбын ёзу-биле кожа-хелбээ догуннаашкын дээш Совет чазактың баштыны Н. С. Хрущев дашкаларны көдүрген.

Н. С. Хрущевтуң көдүрген дашкаларын хүлээп алыышкынның киржикчилери найыралдыг адыш часкаашкыны-биле уткуп турган.

Хүлээп алыышкын чүректиг ханызындан, найыралчы байдалга эрткен.

• • •

Улуг Октябрьның 43 чыл оюн совет улус өөрүшкүлүг байырлап эрткен. Эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга, крайлар болгаш областар төптеринге, көдээ черлерге база ажылчын суурларга партияның Төп Комитединиң Октябрь кыйгырыгларының адаа-биле ажылчы чоннарның чыскаалдары ноябрьның 7-де болуп эрткилээн.

Совет Армияның дайынчыларының парады болгаш найысылалдың ажылчы чоннарының чыскаалы эртип турган Кызыл шөлден радио дамчыдылгазын бүгү чурт улуг кичээнгей-биле дыннап турган.

Лениннің хоорайы. Ленинградчыларның келир үеже торлуш чок базымы, чеди чылдың чаа-чаа тиилелгелери дээш кызымаккай күш-ажылдың чедиишкиннери байырлалдын чыскаалынга көрүнчүктеде көстүп турган. Тус-тус коллективтериниң чедиишкиннериниң дугайын колонналарның кырында саннардан көрүп болур турган. Ленинградтың бүдүрүлгелери бо чылдың он айларының дургузунда машиналарның, херекселдерниң, чүүлбүрү механизмнериниң 700 хире чаа хевирлерин белеткеп үндүрген.

Делегейде ээ-не баштайгы «Ленин» деп атомнуг ледоколду кылган адмиралтейжилер шөл-биле бир дугаарында эрткен. Выборг талазының металлистери эртип турганнар. Оларның аразында металл заводунуң алдарлыг турбо-тудугжулары чораннар. Чогум-на оларның—турбо-тудугжуларның дугайын эш Ф. Р. Козлов байырлыг хуралга чугаалаан болгай. Шынап-ла турбо-тудугжулар чоргаарланыр эргелиг-даа: олар Братск ГЭС-ке эптеп турган, 225 мун киловатт күчүлүг дорт өзектиг турбинаны тургусканнар. Ол—делегейде дөнеевир чок.

Келир чыыткылыг үеже чүткүлдүг, чечектелген, күш-ажылчы улуг тиилелгелерге өөрүшкү-биле хереленген Совет Украина Улуг Октябрьның байырлалын уткаан.

Сөөлгү чылдарның дургузунда бодунун кызыгаарын алгыткан болгаш аныяксын аян кире берген Киев өндүр чаагай болгаш банырлал шинчилиг көстүп турган. Чер болганда—улуг Лениннің портреттери, коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларының портреттери, СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларын бижээн транспарантылар.

Шериг парадының сөөлүнде байырлалдың чыскаалы эгелээн. Хоорайның кол кудумчузунга туктар киискип чоруп турган.

Октябрьның алдарлыг байырлалы белорус найысылалга чеди чылдың тиилелгелиг базымы-биле келген. Бирги чергениң тракторларының, автомобильдериниң болгаш станокларының тургузукчулары, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүн ажылдакчылары, тудугжулар чеди чылдың ийиги чылында боттарының чедиишкиннериниң дугайын рапорттааннар.

Ташкентиниң Кызыл шөлүнге болган байырлалдың чыскаалы Совет Төөн чүктүң республикаларының аңаа эвес чечектелиишкининиң дугайында Никита Сергеевич Хрущевтуң сөстериниң боттуг херечизи болган. Ильичиге гранит тураскаалдың чаны-биле ажылчы чоннарның колонналары эртип, чеди чылдың планын чедиишкиниг күүседип турарын рапорттаан.

Совет Казахстанның чериниң кырынга туктар киискип үнген. Бир эвес Каспийден, Алтайдан, сибирь делгемнерден Тяньшань даглларга чедир республиканың делгемнерин бодал-биле эргилдир көөр болза чер болганда чаңгыс-ла шинчини көөр сен—кижилер Октябрьның 43 чыл оюн банырлап турган.

Казахстанның найысылалы — сад хоорай—Алма-Ата банырлал шинчини кеттиннинкен. Эртенгиниң 10 шак. Ленин аттыг делгем шөлге хөй санныг аалчылар дола берген. Аңаа шериглериң парады, а оон сөөлүнде алмаатачыларның банырлалдыг чыскаалы болган.

Грузияның найысылалының шинчизи кангамчыктыг. Оон кудумчуларынга болгаш шөлдеринге кижилер ханыгып-ла турган. Тоилисчилер Лениннің партиязынга кызыгаар чок ынакшылын болгаш бердингенин байырлалдың чыскаалынга база катап көргүскеннер. Тиилелгелиг ажыл-херектериниң дугайын транспарантылар болгаш плакаттар чугаалап турган.

Баку, Каспийниң ээ-не эринде В. И. Ленин аттыг делгем шөлче кижилер соксаал чокка чоруп турган. Чыскаалдың бажында нефтичилерниң чыылган колонназы. Олар болза бистиң хүннеривистиң маадырлары, чер иштиниң алдаржаан проходчиктери, «кара алдын» тывыжының болгаш ажылдап кылыышкынының мастерлери-дир.

Индирлерге адыш часкаашкынары чаңгыланып турган. Далайның чагырып алыкчылары чоруп турган. Олар чалгып чыдар Каспийниң кырынга боттарының хоорайын тудуп үндүрүп, далай дүвүнден нефтиниң тывыжын чорудуп турар.

Вильнюстун кудумчуларынга өөрүшкүлүг кижилер үзүктелиишкин чокка чоруп турган. Чыыткылыг эртенги хүнче—коммунизмче республиканың ажылчы чоннарының базымы ол байырлалдыг чыскаалда илереттинген. Коллективтериниң тиилелгелиг базымында хүндүлелдиг черни чеди чылдың маннайларының төлөөлекчилери ээлээн.

«Октябрьның 40 чылы» заводунун станок тудугжулары бо. Үш чылдың мурнунда ук заводтуң чүгле төлевилелдери бар турган, а бөгүн ол бүдүрүлгениң кижилери зубофрезер автоматтарны массалыы-биле бүдүрүп үндүреринче шилчээн дугайын рапорттаан.

Октябрьның чыскаалдары өскедаа эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга — Ригага, Кишневка, Таллинге, Ереванга, Фрунзеге, Сталинабадка болгаш Ашхабадка база болгулаан.

Байырлалдың шак мындыг чыскаалдары бүгү чуртту шыва алган. Индустриалдыг Свердловск бо-ла болгай. Уралдың алдарлыг машина тудугжуларының хоорайы, дээди өөредилгениң черлериниң болгаш эртем-шинчилел институттарының хоорайы—Свердловск ноябрьның бо эртенинде эрте оттуп келген. Хар шыва алган, байыр шинчи киир шиметтинген кудумчулар таварып эртпишаан, ажылчы чоннарның колонналары ыр-шоор-биле хоорайның төвүнче шимчеп чорупкан. Чыскаалганнарның баштарының кырында «Чеди чылды—беш чылда!» деп бижип каан улуг кайгыыглар киискип чоргулаан.

Горький хоорайга байырлыг чыскаалдың кол-ла көргүзүү — Ада-чурттуң хем судно тудуушкунунун хөгжүдезинге чедиишкиннер болган. Үлетпүрнүң ында кол-ла адыры болза улуг Волганың, Сибирьниң болгаш Ыраккы Төөн чүктүң флодун (автомобиль тудуушкуну-биле чергелештир) чаартыр хүлээлгелиг. Алдарлыг орус завод «Кызыл Сормовонуң» коллективи ажылчы чоннарның чыскаалының бажынга чораан. Ол заводтуң ады-биле бистин хем флодувустун төөгүзү холбашкан.

Чурттуң бир өске булунунда казак металлургтарның хоорайы Темир-Гау турар болгай. Казахстанның Магнитказының мун-мун тудугжулары аңаа байырлыг чыскаалче үнүп, металлургия бүдүрүлгезин тударының ажылдарында күш-ажылчы чедиишкиннерин рапорттаан.

Ставрополь крайның Красное сууру. Каштан ыыштарның бүрүлери тоглап дүшпээн-даа болза, ында теректериниң бүрүлери чайгы ышкаш ногаарарып турган. Колхозчу суур тоол чугаада дег байыр шинчи кире берген турган. Культура бажыңындан эгелээш колхоз баштаар черниң ийи каът чаа бажыңынче углап чоруткан делгем кудумчунун кыдыларын дургаар аскылаан тукчугаштар байырлалдың митингизинче колонналарның баар оруун айтып турган. Ынчангаш аңаа шупту кижилер—механизаторлар болгаш малчыннар, ховужулар болгаш интеллигенция чыглып келген. Митингиге чүве чугаалааннар колхозунуң кайгамчыктыг чедиишкиннерин демдеглеп, партияга болгаш чазакка изиг өөрүп четтиргениниң сөстерин чугаалап турганнар.

Ыраккы Төөн чүк бо улуг байырлалды өөрүшкү долган, аас-кежиктиг ёзу-биле демдеглеп эрттирген. Хабаровчулар эртен байырлалдың чыскаалынга чыглып турда, дээрге «агаарның хайгыылчызы» самолёт көстүп келген. Оон чалгыннарының адаанга Амур чоогунун карак четпес делгемнери чаптыла берген чыткан. Оон көөрге хоорайларның, ажылчыннарның болгаш совхозтарның суурлары кызыл айыраң кылдыр, байыр шинчи киир шимеп кааны тодаргай көстүп турган. Оларның аразында алдарлыг Комсомольск, Совет, Гавань, Виробиджан, Облучье. Хабаровскиниң ажылчы чоннарының чүс мун кижи киришкен чыскаалынга тудугжуларның колонналары эң хөй кижилиг болган. Хоорайның төп шөлүнде—улуг Лениннге тургускан тураскаалдың чаны-биле ажылчы чоннар эртип турганнар.

...Атомнуг шинчилекчилериниң хоорайы, бүгү делегейге сурагжаан хоорай—Дубна. Атомнуг энергияны тайбын ёзу-биле ажыглаарының талазы-биле эртемниң кол-кол айтырыгларын шиитпирлээринге кады ажылдап турар социалистиг чурттарның эртемденнери совет эштери-биле кады Дубнаның кудумчуларынга бо улуг байырлалдың хүнүнде база-ла чыскаалып үнгеннер. Хоорайның төп кудумчуларының биреэзи — тайбың болгаш депшилге дээш улуг демиселчи Фредерик Жолио-Кюриниң адын эдилээн кудумчуда тургускан индир баары-биле чыскаалганнар эртип турганнар.

Ынак Ада-чурттундан дыка ырак черлерде мун-мун совет далайжылар Улуг Октябрьның байырлалын база-ла демдеглээннер. Ыракка-даа чорза, олар боттарының бүгү чурту-биле сагыш-сеткили кады чораннар. Кит аннаар флотилияның флагманы «Юрий Долгорукийниң» капитан-директору эш Самольянов СЭТА-ның корреспондентизинге радио-биле мынчаар дыннаткан:—Бистиң флотилиявыс байырлал бүдүүзүнде экваторну эрткен. Шыдажыр арга чок изиг хүннер болуп тур. Ынчалза-даа бистиң далайжыларывыс ону туруштуу-биле шыдажып эртип чорлар—деп эш Смольянов чугаалаан. Улуг Октябрьның байырлалынга алдар кылдыр кит аңнакчыларының байырлыг хуралы болган, оон соонда бистиң ыраажыларывыс, музыкантыларывыс, танцорларывыс кончуг эки концертти көргүскеннер. Олар Төрээн чуртка байыр чедирерин дилээн. Бистер бирги ажыл-ишчи чоруувусту СЭКП ТК-ның ам болур декабрь Пленумунга тураскаадыр деп шиитпирледивис.

Бистиң социалистиг Ада-чуртувустун ажылчы чоннары Лениннин партиязын долгандыр боттарының кажангызындан-даа артык сырый каттыжыышкының, чеди чылдың даалгаларын алдарлыы-биле күүседип, Совет чернин кырынга коммунизмниң чыыткылыг тудуун тургузар дээрзинге чайгылыш чок шиитпирлиин байырлал чыскаалдарының үезинде бүгү делегейниң мурнунга база дагын көргүскен.

(СЭТА).

УЛУСТУ ЧОРГААРЛАНДЫРЫП ТУРАР КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭРЕС-СОРУКТУГ ЧОРУК

«Тиилекчи» совхозтун хаван ажаакчызы Татьяна Перешивкога Н. С. Хрущевтун харыызы

Москва. (СЭТА). Омск областың «Тиилекчи» совхозунун хаван ажаакчызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Татьяна Яковлевна Перешивко хаваннарны семиртир талазы-биле бодунун алган хүлээлгелерин чедиишкиниг күүсеткен дугайын СЭКП ТК-га, эш Н. С. Хрущевка дыңнатпан. Тос чартык айларның дургузунда ол, 3517 хаваннарны ниитизи-биле 3180 центнер деңзилиг кылдыр семиртир азырааш, күрүнеге дужааган. Чылдың төнчүзүнге чедир 2000 хаваннарны 1820 центнер ниити деңзилиг кылдыр семиртир азыраар, а 1961 чылда 12000 баш хаваннарны семиртир болгаш 10000 центнерден эвээш эвес хаван эңдин күрүнеге дужаар деп хүлээлгени алган.

Татьяна Яковлевна Перешивкога чоруткан харыы телеграммазынга эш Н. С. Хрущевтун бижээни болзз, алдынган хүлээлгелерни чедиишкиниг күүсеткен дугайында дыңнадыгны улуг өөрүшкү-биле хүлээп алдым. Ол болза бүгү совет улусту чоргаарландырып турар улуг күш ажылчы эрес-соруктуг чорук болур-дур. Сибирьниң колхозтары болгаш совхозтары эңт бүдүрерин көөдедиринге улуг курлавырларлыг дээрзин силерниң үлегер-чижээңер көргүзүп турар тур дсп эш Н. С. Хрущевтун телеграммазында чугаалап турар.

Партияның Төп Комитединиң өмүнээзинден эш Н. С. Хрущев «Тиилекчи» совхозтун бүгү ажылчыннарынга болгаш тускай эртемниглеринге байыр чедирген.

СЭКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУНГА УТКУШТУР

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязыныҢ Төп КомитединиҢ Пленумун бо чылдың декабрьда чыылдырар, анаа «Чер болгаш мал ажылыныҢ продуктуларын 1960 чылда бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле күрүне планынын болгаш социалистиг хүлээлгелериниҢ күүселдезиниҢ дугайында база көдээ ажылагайны улам ынай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» айтырыгны чугаалажып көөр деп дыннадыг «УТКА-ныҢ 25 чылы» совхозтуҢ хоочун хойжузу коммунист эш Т. Хуураксты күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерже улам сорук киргген.

Төрээн совхозунуҢ шээр малын он ажыг чылдарныҢ дургузунда кадарып келген хоочун болгаш дуржулгалыг хойжу төөгүлүг чеди чылдың ийиги чылында күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алган. Бо чылын ол 1100 иттериниҢ бирээзинден-не 4,15 кг дүктү кыргаан. СЭКП ТК-ныҢ декабрь Пленумунга белектиг ужуражыр дээш малчын коммунист бодунга улам бедик хүлээлгелерни алгаш, совхозтуҢ бүгү хойжуларын социалистиг чарышка кыйгырып турар. Партия Төп КомитединиҢ декабрь Пленумунга төлептиг ужуражыр сорулга-биле эш Хуурак бүгү иттерини менди, хүр кыштагладырын, 1961 чылда ирт бүрүзүнден-не 5 кг дүктү алырын шиитпирлевишаан, бо хүннерде сорук киришкинниг ажылдап турар.

Коммунист малчын мал кыштагладыышкынына үлегерлиг белеткенген: эжижиткен уксаалыг бүгү иттерининге кажааларны бүрүн чылыглап септээн, оларга чемнерни четчир хемчээлдиг кылдыр белеткээш, кыштагларда чедирип алган. Коданында иттериниҢ чайгы болгаш күскү семиртилгезин ол дыка эки организастаан.—Бир эвес малды эки кадарып одарладыр, чемгерип азыраар болза, кыжын мал база семиринр-ле болгай—деҢ, ол чугаалап турар. Мал болгаш чер ажылынын мурнакчы дуржулгазын калбаа-биле нептередирин ол үргүлчү саналдап келген.

— БистиҢ совхоз бо чылын мал бажы өстүрер хүлээлгезин хавандан өскезин бүгү чүүн аайы-биле күүсетпээн. Моон бир кол чылдагааны чүдел дизе, мурнакчы дуржулганы, депшилгелиг аргаларны мал ажылынга ёзулуг нептеретпейн турарында. Инектерни баглавайн саап, азыраар, хаваннарны хостуг тургузуп азыраар депшилгелиг аргаларны ажыглаарын совхозта хөй чугаалажып турар, а ол мурнакчы аргалар херек кырында ажыглаттынмайн турар. Күрүне ажыл-агайы болур совхоз мурнакчы үлегерин бүгү колхозтарга көргүзер ужурлуг—деп, коммунист малчын саналдап турар.

Коданында малын чыл бүрүде кандыг арга-биле менди кадарып, ажаап, оортан хөй продукцияны канчап ап турарын айтырарга, эш Хуурак мынчаар харылаан: «Бо чылын ирт бүрүзүнден 4,15 кг дүктү алганымныҢ кандыг-даа чажыды чок. Эрткен кыжын иттериминиҢ менди кыш ашканы, чазын арбын дүктү бергени хамыктың мурнунда оларны 1959 чылдың чайынында, күзүнүнде эки семирткенинде, оларга чылыг, чырык кажааны, четчир хемчээлдиг чемнерни белеткээнинде, ажаалдазын, кададын улам экижиткенинде болган. Оон ыңай бисте чамдык хойжулар хайнак иттерин күстен эгелээш-ле мүҢгаш, изиг кажааларга бүзүрүктүр кажаалап турар. Ынчаар кажаалап каапкан хойлар кыштың улуг соогу дүжүп келирге донучал, чудаачал, азрычал, а чазын эң эвээш дүк берип турар. А төрүүр хойларныҢ ара салыры азы ырбыскын хураганнар төрүүр бир чылдагааны ында».

Малчын эш Тюлюш Хуурак иттерин кыжын кыры чадагай кажааларга кыштадыр. Ынчаарга кажан улуг соок дүжүп, бораннап, шуурганнап келген үелерде, түр кадр иттерни кажаалаптар мүҢгаш кажааны ол магадылап белеткеп алган. СЭКП ТК-ныҢ декабрь Пленумунга күш-ажылчы белектиг ужуражыр төлээде, шээр малдың күскү болгаш кышкы ажаалдазын, кададын улам экижидерин ол саналдап турар. Шээр малды, ылангыя хайнак хойларны суггат-биле күзүн, харындаа кыжын безин хандырарының эргежок чугулазын эш Хуурак сүмелеп турар. Хой суггарарынга донмас сугларны, автомашиналарны суг сөөртүрүнге эде дерип ажыглаарының эргежок чугулазын хоочун хойжу айтып турар.

Совхоз мал чемнерин белеткээр планын бо чылын күүсетпээн. Мал чемнерин камналгалыг болгаш дээре чарыгдаар, одарны планныг эки ажыглаар, кыштагларны солуштур хонаш таарыштырарын хойжу эш Хуурак партия хуралдарынга саналдап келген. Оон киирген өртектиг саналдарын боттандырар талазы-биле совхозтуҢ дирекция чери (эш Стихарев), партия организациязы (эш Буянды) өлээн хемчеглерни алган.

СЭКП ТК-ныҢ декабрь Пленумунга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш совхозтуҢ ажылчыннарының ортузунда улам калбарып турар.

Д. ИРГИТ.

Байырлалга алдар болдурган

Бай-Тайга районнуҢ Сталин аттыг колхозунуҢ төп сүт-бараан фермазының саанчылары болгаш кадарчылары байырлал мурнунуҢ күш-ажылчы хөрээнге киришкеш, кызымаккай ажылдааннар.

Сүт саалдазы мурнунда чылдардан көскүзү-биле бедээн. 1959 чылда ферма 81 мүҢ литр сүт сагган болза, бо чылдың октябрь 1-ге чедир безин 96 мүҢ 454 литр сүттү саап алган. Ол фермада инектериҢ саны энир чылгызындан көвүдей-даа бербээн. Чеди чылдың бирги чылында ферманың саанчылары бир инектен-не 671 литр сүт саап алган, а бо чылдың октябрь 1-ге чедир 840 ажыг литр сүттү саап алган.

Ол ферма эрткен чылдың октябрь 1-ге чедир сатканы-биле деңнээрге, бо чылын 13 тонна хөй сүттү күрүнеге саткан. Мурнунда чылдарда сүт саалдазының талазы-биле районга хожудангай колхоз турган болза, бо чылдың ийиги, үшкү кварталдарында колхозтуҢ бо төп фермазы районга бирги черни эзлеп, СЭКП райкомунуҢ, райкүүскомнуҢ, ВЛКСМ райкомунуҢ шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Хөй сүт саалдазы дээш саанчыларның аразынга калбарган социалистиг чарышка комсомолчу кыс Сарыг-Тараа шылгарап үнүп, октябрь 1-ге чедир бир инектен-не 1175 литр сүттү алган. Ол чүгле колхозта эвес, харын районда саанчыларның чаржының тиилекчизи болган. Ол ышкаш саанчылар Дыртына, Анай олар бир инектен-не 1000—1050 литр сүттү саап алганнар.

Чоокта чаа шилчиир Кызыл тукту хевээр арттырганынга тураскаатка хуралга ферманың коллективи чыл төнчүзүнге чедир мурнунда алган хүлээлгеден ажыр 3 тонна сүттү күрүнеге садар, сүт саалдазын кудулаттыс сорулга-биле ферманың саар инектерин силос, көк-сула, кукуруза силозу болгаш өске-даа чемнер-биле чемгерер. Бо чемнерни Октябрь байырлалының бетинде фермага четчелеп чедирерин, инек болгаш бызаа кажаазын малчыннар боттарының күжү-биле септеп алырын шиитпирлээн.

Сталин аттыг колхоз бо чылын сүт саалдазын канчап көвүдеткенил? Кышкы үеде малды янзы-бүрү чемнер-биле чемгерип, малдың ажаалдазынче кол кичээнгейни салганында, оон ыңай чайын ферма 5 хире одарларны солуп, инектериҢ хүндүсү, дүнеки одарладыышкынын эки организастаанында. Ол ышкаш фермага тургускан шыңгыы хүн чурумун ёзугаар саанчыларның ажылдап турарында болур.

К. ХЕРТЕК.

Хонукта 1044 грамм дензи немелдези

Мал ажылынга үр-даа өвес, үш-ле чылда ажылдап, колхоз баштаар черинин идегелин шынзыктырар дээш малчыннарның социалистиг чарыжынга киржип, күжениишкинниг ажылдап тур мен.

Төөгүлүг чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш демисел, чарыш хайныышкынныг калбарган үеде, канчап күжениишкинниг ажылдавас боор! СЭКП ТК-ныҢ 1959 чылдың декабрь Пленуму көдээ ажылагай продуктуларын бүдүрерин көвүдиринче болгаш малдың баш санын өстүрүнче көдээниҢ ажыл-ишчилерин кыйгырыышаан, сорук киргген.

ПленумнуҢ шиитпирлерин күүседир дээш кижи бүрүзү кажангызындан-даа артык күжениишкинниг ажылдаарын, чеди чылдың ийиги чылының онаалдаларын күүседирин искрачылар хүлээнгеннер. Мен базала социалистиг хүлээлгени алган турдум, хүлээлге алыр мурнунда 1959 чылдың онаалдазын кайы хире күүсеткенимни база түүнеп көрген мен.

Чыл бүрүде мыйыстыг аныяк бола малды тускайлап семиртип келдим. 1959 чылдың чайынында 90 хонук дургузунда кадарган инектеримнин бирээзинге онаалтыр хонукта 850 грамм дензини немээр деп хүлээлгени алгаш, баш бүрүзүнге 970 грамм дензини немештирип келген мен. Ол чедиишкинимни быжыглавышаан, эвт бүдүрерин көвүдедир сорулга-биле малды одарладып семиртирин шыдаар шаам-биле орлаҢ келдим. Сталин аттыг колхозтуҢ мурнакчы инек кадарчызы Ховалыг Дыртыктың болгаш өске-даа мурнакчыларның дуржулгаларын бодумнуҢ практиктиг ажылымга ажыглап турган мен.

Кадарылганың, ажаалганың депшилгелиг аргаларын ажыглап тургаш, бо чылын хонук санында бир башка 980 грамм дензини немээр деп хүлээлгени алган мен. Эрткен чылын малды канчаар чемгерерин зоотехник эш КонгарныҢ сүмези-биле чоруткан чүве. Малды суггат-биле доктаамал хандырган. Аныяк инектер эрткен чылын хүр кыш ашкан, оларның күжү чазын безин баксыраваан.

Менде быжыглаттынган 126 баш аныяк мыйыстыг бода малды май 8-те дензилээн. Ниитизи-биле 16 тонна 237 кг, азы бир баштың дензизи ортумаа-биле 128 кг болган. Ол болза, семиртилгениҢ 90 хонуунуҢ эгези чүве. Чайын Чадаана базында Бестиг-Ажыктың чайлаглаарына инектеримни одарладып чайладым. Серинин чайлагларда чаа одар-биле, суггат-биле оларны хүн бүрү эки хандырып, одарладыышкынны дүн-хүну-биле чорудуп турган мен. Оон түүнели эки болган. Августа 126 баш аныяк инектеринин ниити дензизи 32 тонна 698 кг, майда турган дензизинге 16 тонна 460 кг немешкен. Ортумаа-биле бир баштың дензизи 250 кг болган. Ол дээрге, баш бүрүзүнге хонукта 1044 грамм дензи немелдезин чедип алганым бо.

Бо чедиишкинге оожургавайн, амдаа эки түүнелдиг ажылдаар дээш демисежир мен. Кыштаам чоогунда чүгле бодумнуҢ күжүм-биле 5 тонна сигенни белеткедим, малды хүр кыш ажырар дээш кыштаглаашкын белеткелин доозупкан мен. СЭКП ТК-ныҢ ам болур декабрь Пленумунга күш-ажылчы чедиишкиннер-биле ужуражыр дээш малды кышкы одарладыышкынын, чемгерилгезин, ажаалдазын улам-на күштелдирери, оон баш санын менди тургузары — мээн эң-не харыысалгалыг хүлээлгем болур.

М. ДАМЧАТ-ООЛ,
Чөөн-Хемчик районнуҢ «Искра» көдээ ажыл-агай артелиниҢ инек кадарчызы.

ИЙИ ӨННҮКТЕР

Чаа-Хөл районнуҢ Ленин аттыг көдээ ажыл-агай артелиниҢ хойжузу Х. Даларыкпай бодунуҢ кыштаанда хой кажаазының көрүнүн хоорган, 400 хой кирер кылдыр алгытпышаан, бүрүн септеп алган. Кыштагда бир сараат сиген белен. Ам хойжу ыныар көже берген.

КолхозтуҢ өске хойжузу Шойдан кыштагда кажаазын бодунуҢ күжү-биле септеп, бүрүн чылыглавышаан, 2 тонна ажыг сигенни терге-биле сөөртүп чедирип алган.

К. ДОРЖУ.

ПоэттериҢ чугаалажыы

— Шүлүкчү эжим—улуг үе
ыраажызы!
Чүрээм чүге хөлүн эртир сога
берди,
Ырак, чооктан кандыг, чүнү,
дыннап билдин,
Ырга кирер онза солун чүнү
билдин?
Дүне черде хүндүс болу бербээн
ийнен?
Түрегдээн чон чыргал чаалап
албаан ыйнан?
Айга четкеш келирлериниҢ
данзызында
Адым киирип кагбаан ирги, чүнү
билдин?
Төрээ-ле мен үр-даа болбаан—
кырыыр четпээн
Дөртен үштүг дуҢман-дыр мен.
Көргеним хөй.
Чамдыкта бо чаа-чаа чүве
көвүдээштин
Чап-чай тыппайн, сагыш кудуп,
хөөрээр-дир мен.
— Мөгүдеве, арай оожум, эргим
өннүк!
Бөгүн черле бүгү поэт эң-не ханып,
Делегейде онзагай чаа эра көрүп,
Демир үжүүн чалбыыштадыр
бижип турлар:
...Колония әжелелдиҢ хүну-даа
ашсын,
Хосталганың даңы-даа атсын,
хүну-даа үнзүн!
Азияда, Африкада ыы-сыы
төнзүн—
Ажылчы чон чуртун чаартып
ырлап үнзүн!
Делегейге чепсеглелди бүрүн
хоруул,
Демиселди угаан-биле көржүүлү—
деп,
Хүнче салган ракета дег күштүг
үнүү
Хүннүн дыннап өөрүп тур сен!
Совет чоннуң — СЭКП-ниҢ үнүн
дагзып,
Соңгуп ыткан төлээвистиҢ шынчы
сөзү
ДелегейниҢ бедик улуг индириҢге
Деткимчени бүгү диптен чаалап
алды.
Эң-не баштай отту ким тып ажыт-
чык мон,
Эжелелге сөөлгү хөөрнү кымдан
касты?
Шак ол ийи эккер өрес маадыр
оолдар
Шаг өй билбес — өлүмү чок
алдарлар ол.
Үе-шагта, ындыг улуг эргилдеге
эге салган
Үжүүр мерген төлээвисти ырлап
тур бис
Келир үе салгалының бүгү дылга
Кезээн шагда аастан дүшпес
гимнизи ол.

С. САРЫГ-ООЛ.

ЧАА СЕЗОНДА

Бай-Тайга районнуҢ «Кара-Хөл» колхозунуҢ анчылары эрткен аңныыр сезонунда планныг онаалгаларын күүсетпээннер. Оон чылдагааны эрткен чылын аңнаашкынны организас чок эрттиргенинде. Чамдык анчылар колхозтуҢ күсели-биле аннап үнгеш тыпкан өлүүнүҢ чамдыызын чажырып, оларны өске кижилер дамчыштыр саткаш өртээн боттары амы-хуузунда ажыглап турган фактылар бар. Чаа сезонда эрткен чылдың четпестерин катаптавас дээш организастыг ажылдарны бедик деннелге чоруткан. Аңнаашкынче үнер мурнунда анчылар ортузунга агитас-массалыг ажылдарны калбарткан. КолхозтуҢ 60 анчыларын 12 звеноларга хуваагаш, оларның аразынга социалистиг чарышты күштелдирген. Анчылар сезонның планныг онаалгаларын хуусаа бетинде ажыр күүседир деп бедиткен хүлээлгелерни алгаш ыраккы тайгаларже аттаныпканнар.

Х. ДОЙНУҢ.

КЕЛИР ҮЕНИҢ РАЗВЕДЧИГИ ЦЕХ

Коммунистиг күш-ажыл цеги деп бедик атты бистиҢ областа бир-ле дугаарында Кызылдың бус-турбина электростанциязының химиктиг цегинге октябрь 31-де тывыскан.

Тургустунганының баштайгы үезинде ол цехтиҢ ажыл-чорудулгаларынга эвээш эвес бергедээшкиннер болгаш четпестер таваржып тургулаан. ЦехтиҢ бажыңы бичии, ону нарын дуржулгалар чорударынга таарыштыр деривээн турган. Химиктиг лабораторияның ховар дериг-хереклелдери чедишпес, а оларны четчелеп тып алыры Кызылдың байдалынга алырга ындыг белен эвес турган.

Ынчалза-даа станцияның дирекциязының, партия организациязының боттуг дузаламчызынга даянгаш цех начальниги А. М. ПавлюктуҢ идепкейлиг, кызымаккай ажылдаанының түүнелинде бергедээшкиннер ажып эрттинген, четпестер узуткаттынган, а цех үгле Кызылда эвес, харын чурттуҢ улуг-улуг бүдүрүлгелериниҢ химиктиг лабораторияларындан шоолуг дорадавас кылдыр дериттинген, бүгү ажылдарны бедик деннелге организастап тургускан үлегерлиг цех апарган.

ЦехтиҢ ажылчыннарынга баштай 8—9 класстар дооскулаан аныяк кыстарны хүлээп алган. Оларны лаборатория ажылдарының тускай мергежилдерин шингээдип алырынга, дуржулгалар чорударынга, химиктиг нарын составтар, эзилдириглер, холускаалар белеткээринге өөредири, мурнунда бүдүрүлгеге ажылдап чорбаан чаа кижилерни күш-ажылдың сагылга-чурумун үревейн, онаашкан даалгаларын кызымаккай, ак-сеткилдиг болгаш өй-шаанда күүседиринге чаңчыктырары, ажылдаар чериниҢ культуразы, арыг-шевери дээш, ажылды чүгле эң эки шынарлыг күүседир дээш демиселче хаара тудары, коллективке-даа, хөй-ниитиниҢ черлеринге болгаш өг-бүлелеринге-даа бодун төлептиг ап чоруурунуҢ бедик культурлуг аажы-чаңынга кижизидери станцияда партия, комсомол организацияларының бирги ээлчегде цех начальниги А. ПавлюктуҢ мурнунга салдынган чугула сорулга турган. Ол сорулга ам долузу-биле чедип алдынган. Цех ажылдап эгелээнинден бээр ажылга үрей кылыышкыннар, бүдүрүлгеге озал-ондак болур чоруктар, цехтиҢ бурузундан станцияның ажылынга ара соксаашкыннар чаңгыс-даа катап болбаан. Маңаа станцияның бүгү ажыл-чорудулгазы хоорайның чурталга, албан-организация черлерин электри энергиязы-биле үзүктелиишкин чок хандырары химиктиг цехтиҢ ажылындан хүн бүрү дорт хамааржыр дээрзин демдеглээр херек. Чүге дээрге, станцияның кол цеги —турбиналар цегининг электрилиг машиналарының бедик бүдүрүкчүлүг доктаамал ажылдаарын химиктиг цех хандырып турар. ЦехтиҢ ажылчыннары боттарының ниити билиин, тускай мергежилдерин соксаал чок бедидер дээш шынгыы демиселди чорудуп келген. Аныяк кыстар бүдүрүлге ажылдарын өөредилге-биле холбаштырбышаан, хөй-ниити ажылдарга эң идепкейлиг киржип турарлар. Олар техниктиг бөлгүмнерге, коммунистиг кижизидилге школазынга өөренип эгелээннер, а чамдыктары ажылчын аныяктарның кежээки школазынга өөренмишаан чурттуҢ дээди болгаш ортумак техниктиг өөредилге черлерининге заочно кирип алырынга белеткеп турар. Коллективте бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүҢ кол өзээ, организакчылары база химиктиг цехтиҢ ажылчыннары болуп турар.

Москваның Ломоносов аттыг күрүне университединиҢ эгелекчи саналын деткивишаан, цехтиҢ ажылчыннары эрткен чылдан эгелеп лабораториязының арыг-шеверин хандырарын, дуржулгалар чоруткан сөөлүнде дериг-хереклелдерни аштап чуурун, химиктиг будумелдерниҢ ажыглаттынган артынчыларын үндүрүп төгерин өске ажылчыннар күжү хереглевейн, боттары күүседирин хүлээнгеннер. Ам оларның ажылдап турар черлериниҢ арыг-силиин, лабораторияның дериг-хереклелдерин таарыштыр тургускаанының чурумчыскаалдызын шуут кижи кайгаар.

— БистиҢ цегивис болза электрилиг машиналарның, аппараттарның иштинге янзы-бүрү минералдыг артынчылар чыпшынын каргаталарын болдурбазын хандырары, котёлдар болгаш турбиналар цехтериниҢ технологтуг режиминге дүүшпес өскерлиишкиннерни баш бурунгаар илередип тыпкаш чайладыры, оларның ажылын контрольдаары, одалгага ажыглаар хөмүр даштың, электрилиг машиналарны чаар үстерниҢ анализин хүн бүрү чорудары дээн ышкаш кол ажылдарны күүседип турар—деп эш Павлюк чугаалады.

ЦехтиҢ ажылчыннары шупту, бүдүрүлгениҢ мурнакчылары, оларның иштинден эң дээрелерин шилиири берге. Кажан оларның коммунистиг күш-ажыл цеги деп ат дээш демисежип кириптерде алган хүлээлгелериниҢ бирги пунктузунда «коммунистиг ёзу-биле чурттаар, ажылдаар болгаш өөренир, Коммунистиг моральдың негелделерин шыңгыы сагыыр, шуптузу чаңгызы дээш, чаңгызы шуптузу дээш демисежир» деп бижиттинген.

Мурнакчы цехтиҢ ажылчыннары алган хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүсеткеннер.

Улуг Октябрьның 43 чыл оюнуҢ байырлалын таварыштыр Коммунистиг күш-ажыл цеги деп бедик атты областа бир-ле дугаарында чаалап алган бус-турбина станциязының химиктиг цегиниҢ ажылчыннарын, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга моон соңгаар-даа күш-ажылчы бедик чедиишкиннерни чедип албышаан, тайбыңның хөрээнге, коммунизмни тургузарының хөрээнге боттарының салымышкыннарын киирерин чүректиҢ ханызындан күүсеп каалы.

Д. САРЫКАЙ.

Мурнакчы бригада

Барыын-Хемчик районнуҢ Кызыл-Мажалык суурунда коммунал-хандырылга болгаш тудуг конторазында О. Хаажыкка удурткан тудугжулар бригадазы күш-ажылга бедик көргүзүглерни чедип ап, коллективте калбарган социалистиг чарыштын бирги черин быжыы-биле ээлеп турар. Ол бригада тудуг талазы-биле чыл планын августа-ла күүседипкен. Ам пландан ажыр 4 аал ишти чурттаар бажыңның тудуунче киирипкен. Ол бажыңның ыяжын бригада кежигүннери боттары кезип белеткээш, сөөртүп алганнар. Бригадада хоочун тудугжу Кужа болгаш комсомолчу С. Салчак оларның эң кызымаккай күш-ажылын онзалап демдеглээри чугула.

Конторанын дирекциязы тудуг материалдары-биле бригаданы өйшаанда хандырбайн турарын демдеглээри чугула. Оон чылдагаанындан чамдык объектилерге тудуг ажылдарынга ара соскаашкыннар удаа-дараа болгулап келген.

Ш. САНЧЫТ.

ХУУЛГААЗЫН КЫМЧЫ

Бога суунуҢ көктүг шыктыг эриин кырлап,
Бугалар бооп үсүп ойнап чоргулаан бис.
Боран доозун баалык ажыр үнген соонда,
Боолуг улус чанывыска халдып келген.
Маңган аъдын күскелендир мунуп алган
Партизан осл дүже халааш зэге берди.
Ханныг тургаш, хаптан биске сартыын берген —
Кагжыргайны[1] бир-ле дугаар дайнаанын ол.
Аныяк оол кымчыланган терек будуун
Аъттанырда чалчыгашка кадап кагды.
«Дайзыннарны сүрер үе төнгени бо.
Таваар өзем. Чарлыыл!» деп-даа йөрээн боор оҢ.
Эзирлер дег, эштиг-өөрлүг шефтеп чорааш,
Эрте чаштан өскен черим эргип келдим.
Ол-ла будук улуг терек апарып-тыр,
Оолдарын чыскаап алгаш уткып алды.
Комбайннар кезип хонган шөлду көрдүм.
ЧерниҢ ээзи кижи кылган ажыл соргаан —
Чергелешкек тавычаны магадаксап,
ХолаҢ хооза хоюннадыр сыгыртып ор.
Партизанның хову черге баскан изи
Байырлалдың үрезинин чашкан дег-дир.
Сава сыңмас дүжүтү бээр чаагай бойдус
Шак ол оолдан эгелээн деп бадыткаар мен.
Ол-ла терек будуун мунган «дириг хааржак»
Начын маадыр совет чоннуң төлээзиниҢ
Нациялар чыыжынга сөглээн сөзүн
Орта база дамчытканын дыннааным шын.
Октябрьның тугун тутчуп, тиилеп чорааш
Орус угаан сөглеп турда, канчаар ону.
Бөдүүн чоннуң чүдүү үрээн өөртүп турду.
БөрүлериниҢ хоптуг аскын дүй шаап турду.
КоммунистиҢ шынчы сөзү — чурталгам-дыр.
Колонийден чонну хостаар шуурган ол-дур.
Октябрьның тайбың хөрээн чечек кылдыр
Оран кезий тарып турар буян ол-дур!

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

[1] Кагжыргай — сухари.

ХОЙЖУНУҢ ВОДАЛЫ

Мээн кыштаамнын-даа кончуун аар! Өрү-даа көөрге, куду-даа көөрге кара көшке. Туругдан туттунмайн, хаадан халбактанмайн чыткаш, тудум хире куу сиген тывар ужур чок» деп, Хунан-Караның адазы Хертек Ламажык ирей чээрби ажыг чылдарның мурнунда ынчаар мүҢгарап-деҢгереп, ажы-төлүнче көрүнгенде хөөнүн чазап хүлүмзүрүп каап, алтай-тандызынче көрүнгенде чөгели төнүп, чушкуузун дырбаныр орган-на болгай... Ам дээрге, оон оглу Хертек Хунан-Кара артында «Малчын» колхозтуҢ дээре хойжузу апарган, бодунуҢ хүлээнип алган хойларын Сыын-Баштыг тайгазының аргарлары дег хүр кадарып, малдап турар.

— Бойдус айыылынга чатыртып, хадыырга калбаш деп, үрерге үгдеш деп чораан хөрээ чүү боор, акы-дуҢма! Кыштаглаашкынга бүдүн чыл дургузунда эки белеткеним тургаш, оңгул-чиңгил черлерни дүй шаап каан хөртүктү мал чемин чоокшуладып аар оргу-дески орук кылдыр көрүп, харын чаа шагда чалгыннанган күштүүвүсту, демниивисти көргүспес бис бе? — деп, оон сактып-ла чоруур чаагай күзел-бодалы ол.

Шак ол карак-кызыл ажыл-ишчиниҢ күзег хонажынче номчукчуну чалап чедире бергеш, Көк-Дөргүнүүн делгем шөлү-биле-даа, Мөңгүн-Тайга сыныныҢ чайынныг ак «чинзезинден» эгелеп турар соок хат-биле-даа, хүннөөректөөн чазык шырайлыг хойжунуҢ боду-биле-даа таныштырып көрөөли. Бо дээрге, болганчокла арын үүдер соок хат-шуурганныг оран-на болгай. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактын ачызы-биле хостуг чаагай чурттап, мал ажылын сайзырадырының эртем-билии-биле чепсегленген кижилер-ле мөгүдевейн ажылдап, чүс-чүс чылдарның дургузунда ада-өгбени бергедедип чораан кыш айыылын тоовас болу берген. Ындыгларның бирээзи Хертек Ламажыкович Хунан-Кара 1953 чылда көдээ ажыл-агай артели тургустунары билек колхозтуҢ хоюн кадарып киргеш, оон бээрле хамаарышкан ажылынга харыысалгазын кошкатпайн, каш удаа баштаар черден макталды ап келген.

Хүн өлөөн бедип, хойлар туруп шимчей бергенде, Хертек Ламажыкович оларны кажаадан үндүргеш, чорупту оҢ, кадарчызы дедир эггеш, чавызааш сайыр черже кадарып, тей кырынга аъдын өткара бээрге, хойлар чоорту доктаап, ол-бо талаже тарап, таваар өттай бердилер.

— Өт-сиген-даа хирелиг чердир моңар, хоюнарны шала орай үндүрген-даа ышкаш-тыр силер — деп сонуургадым.

— Часкы үеде болза хойну одарже эрте үндүрер боор чүве — деп, кижим тайылбырлай-дыр. Чүге дизе, «чаш көк» өйүнде мал шоолуг тотпас, ону одар-биле эки хандырбааже хоржак. А ынчаарга ам ындыг эвес. Күскү үеде өт четчир, бо даштар аразында сагланайныр турар сарыг сигеннин хойун көрүүнерден! Мынчан хойну эрте үндүрбейн, аалга кезек кегжендирип алырга, тулдур өттаар болгай. Ынчангаш ам далашпас, хойнуҢ кегженип алырын-даа, хүн караанын чылый бээрин-даа маныар кижи мен ийин.

— Увва — деп чөпсүнгеш, сайыры эргий көрүп, «салганайныр турар сарыг сигенни» дилегзинип тур мен.

— Оъду мындыг боор чер болгай аан бо — деп, хойжум уламчылай берди. — Одарларны шыңгыы планнап, тус-тус участоктарга хуваап алгаш, бодамчалыг ажыглавас болза, часкаар кыжын бергедеп, канчаар таарыштырар чоор деп чөгелин төдүп, падын барай бээри чайлаш чок. Шаанда улус чаңгыс коъш хире көден чулуп ап турган болза, ам бистер бүдүн-бүдүн сараттарны тургузып турар-дыр бис. Дуу Кыскаш ховузунче көрүнер-даан, карарып тургулаан чүлер-дир.

— СилерниҢ оонар-ла чөп. «Малдың эъди дылында» деп орус улустуҢ үлегер сөзү бар. Тывалаарга: «чаглыг эът чиксээр болзунза, чоа азырап тур» дээни ол-дур ийин.

— Чиге-ле сөглеп-тир эвеспе — деп, кижим хөөреп, ынак ажылының дугайында бо сөстерни дыннаш, улам эки хайныып, эде чазай тургулай-дыр. — БистиҢ колхозтуҢ байдалынга таарыштыр ап көөрге, чер одары канчаар-даа аажок чугула. Мен бодаарымга, бо талазы-биле шиитпирлиг хемчеглер алыр ужуруг, хойжу бүрүзүн ыяавыла ийи кыштаг-биле хандырар. Бир кыштагны кыштың бирги чартында ажыглаар, өскезин часкаар кыштың байдалынга таарыштыр курлап алыр болзувусса, кыш дургузунда серт-даа дивес бис.

— Ындыг байдал тургустунар кылдыр хөделбөөже кайын болур. СилерниҢ Оорашта, Кадыр-Орук даглларында кыштагларынарның кырынга база бирээни немеп алза эки эвеспе?

— Чажыргаш-даа канчаар, бодапла чоруур бодалым ол. Бо хүннерде-ле хойну онча-менди кыш ажырар деп турар-дыр бис, сон-даарта келир үеде баргаш, харын улам семиртир сорулга турып келир болгай.

— Охаай.

— Чижек кылдыр мурнувуста бо чыткан ховуну-даа көрүп көрүнерден. Маңаа бүдүн чыл дургузунда чүгле ийи катап хой кадарып болур: —чайын кандаашкын мурнуу чарыында болгаш күзүн хар-хөртүк дүй аптар бетинде. Чайын боорга изин кончут, кыжын боорга чыварлыг, хөртүктүг, чүгле дыжалыг кижи чоруп шыдаар черле болгай. Ынчаарга бо ховунуҢ өт-сигенин чазын, күзүн ийи удаа көөрге, чыткан аликтиҢ сирти көзүлбес кылдыр сагланайны-ла бээр. Ынчап баар орта мынаар хөй кодан хойдан долдур салышкаш, чылдың кандыг-даа үезинде ажыглаттына бээр өске одарларны курлап алыксаам кээр ийин.

— Шынап-ла, чүге ынчанмас силер?

— Хайлыг-ла чүвези мал ижер суу чок чер бо. Хой өт-сиген чеже-даа сагланайныр турза, суг чокка шоолуг оттаваас боор чүве-дир.

— Ынчанмайн аан.

— Ынчалза-даа шыырак өртемниг зоотехник эштер кээп, бо чернин байдалын өөренип көөр болза, мындыг байлак одарларны ажыглаар арга черле тыпты бээр деп бодаар мен. Оон башка хомуданчыг-дыр — дивишаан, Хертек Ламажыкович черже зэккеш, бөлүк сигенни дазылы-биле катай тура соп эккелди.

— Топтап көрүнер-даан — деп, кижим тайылбырлай-дыр. — Бо чылын үнген сиген сагланайныр турар сарыг бо-дур, ону мал чип адырылбас. Ынчаарга оон дөзүнде ирир четкен куу сиген дээрге, эрткен частың болгаш мурнунда чылдарның артынчызы-дыр. Көөрүнерге-ле довурак дег кара чүве, ол дээрге бистиҢ чедир ажыглаваан одарывыстыр, алыс утказын бодап кээрге, бистиҢ бойдустан чедир албайн турар чаавыс, дүгүвүс, алгывыс олла болгай.

Хертек ЛамажыковичниҢ сөзүн ыныныаш, ховуну шыва берген хөлбеҢ, сарыг сигенни, «изиг», «хоолулуг» дижиривис даг оъдун хараадап көрүп турдум: хойжу удаас кыштаглап көжер, а ховуну эртенкежээ хар дүй чааптар чыгаан чүве болганда, хөлбеҢ сарыг даг оъду бо чылын база четче ажыглаттынмас, келир чазын сөөк куу дөстер апаары чайлаш-даа чок.

Мурнакчы хойжу Хертек Хунан-Кара-биле ужуражып, чугаалажып чорааныныҢ сактып келгеш, оон эрес соруктуг чаагай бодалын хөй чон мурнунга алгырып чугаалап, одарларны болдунар-ла долузу-биле ажыглаарынче кыйгырыксаам келир. Иет, кажан шагда булут диргелиргe мүҢгарап, кааннап хүннөөректөөрге каттырып чораан Хертек Ламажыктың оглу Хунан-Кара үнелиг бодалын бодап, тогланчы сигенин чыып сарааттап, тогду хоюн ийистедип азырап, чонунга көргүскен өвээш эвес ажык-дузазын хоомайзынын, улам улгаттырарын бодап чоруур апарган. Бистер база боданып, бергe одарларны четче-бүрүн ажыглаарының аргаларын тыпчыылы, ажим номчукчу, демниг сааскан теве тудуп чиир ышкажыгай.

А. ДАРЖАА.

ЧУРТ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНИҢ АЖЫЛЫН БЕДИК ДЕННЕЛЧЕ

Чоокта чаа Кызылга областың үлетпүр бүдүрүлгелериниң инженер-техникүг ажылдакчыларының болгаш ажылчын активиниң хуралы болуп эрткен. Хуралга чурт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң ажылының амгы үеде байдалдарының болуп моон соңгаар оларны улам экижидериниң хемчеглериниң дугайында илеткелди ол эргелелдиң начальники эш Ковыршин кылган.

Областың үлетпүр бүдүрүлгелери 9 айларның планныг онаалгаларын ниити продукция талазы-биле 103,7 хуу, бараанныг продукция-биле 106,1 хуу күүсеткен. III кварталдың планын чурт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери ниити продукция талазы-биле күүсетпээн. 9 айларда болгаш III кварталда планын бүгү көргүзүглер талазы-биле Кызылдың аараныр комбинады болгаш Чадааананың райүлетпүр комбинады күүсеткен. Элегестің шахта эргелели, тууйбу заводу, Тожунуң райүлетпүр комбинады дээн ышкаш бүдүрүлгелер III кварталдың планын күүсетпээннер. Ол ышкаш бүдүрүлге ажылдарын механизастаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, ажыглаттынмайн түрар күр күштерни шингээдип алыр болгаш бүдүрүлге коллективтеринге социалистиг чарышты калбартып чорудар талазы-биле ажылдар эрткен 9 айларда кошкак чоруттунуп келгенин илеткелчи демдеглээн.

Илеткел сөөлүнде чурт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринде бар четпестерни чайладырының боттуг хемчеглерин айтып, хуралдың киржикчилери санал-онаалдарны кииргеннер.

Областың ыяш ажыл-агый эргелериниң начальники эш Воронков область ыяш белеткээр талазы-биле ажылдар эң кошкак чоруттунуп турарын демдеглээн. Ыяш курлавырлары бистің область 1 миллиард куб метр ажып турар, оон иштинден чылда 5 миллион куб метр ыяшты белеткеп болурунуң аргалары бүрүн бар турбуже, үгле 600 мың куб метр ыяш белеткээрин планнааны кончуг четпес деп ол шүүгүмүүлээн. Оон ыңай, ыяш белеткелиниң хөй санныг үүрмек участоктарын катыштырып мөөннээри чугула. Ол чорук ыяш ажыл-агыйларын механизастаарын, оларның ажыл-чорудулгаларын шын организастаарын болгаш контрольдаарын хандырар, удуртулганы чиигедир, планнаашкынны, ажыл төлевири чурумчударын экижидер ужурлуг—деп ол саналдаан.

Алгы заводунуң директорунуң хүлээлгезин күүседип турар эш Ермолаев облпланның талазындан бүдүрүлге планнаашкынын шын эвес чорудуп келгенин шүүгүмүүлээн. Чижээ, алгы заводунга бо чылын 5000 эш сапог идиктер болгаш 5000 эш вродник идиктер бүдүрүп үндүрери планда көрдүнген, а оларны кылырынга тускайлаан алгы үүгле 5000 эш сапогтар кылырынга четчир болган. Завод 9 айларда 2500 эш кидис идиктерни планга чедир бербээн. Оон чылдагааны заводтуң дирекциязының бүдүрүлге ажылдарын шын организастап чорутпаанында, бо четпестерни кыска хуусаада чайладырының боттуг хемчеглерин ажылдап кылыр бис—деп ол чугаалаан.

Областың садыг эргелелиниң начальники эш Кошкаров чурт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң продукциялары садыгларга эвээш кирип турарын демдеглээн. Нарын болбаазыраткан кидис идиктер, хеп аштаар щёткалар, чунар демирлер, шала дозулаар бийирлер, көдээ ажыл-агыйның чепсек херекселдери болгаш өске-даа калбак хереглелдің бараанарын обласка бүдүрүп болурунуң аргалары бар. Оларның бүдүрүлгезин чоокку үеде Кызылга болгаш райүлетпүр комбинаттарына орнизастаары чугула—деп эш Кошкаров саналдаан.

Күрбанкының область конторазының начальники эш Брыкалин бөдунуң саналынга чурт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң чамдык продукцияларының бот-үнези мурнуку чылдардагызындан аартап турарын демдеглээн. Эрткен 9 айларда чурт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери продукциялар бүдүрүп үндүрерине пландан ажыр 1 миллион 30 мың ажыг рубль артык чарыгдалды болдурган. Чамдык бүдүрүлгелер продукцияның бот-үнезин чиигедиринче кол кичээнгей салыр туржук, харын ону аартадып турар. Чадааананың райүлетпүр комбинады 1959 чылда 1000 кезек туйбунуң бот-үнези 350 рубль турганындан 1960 чылда 400 рубль кылдыр планнааны канчап-даа шын эвес—деп эш Брыкалин шыңгыы шүүгүмүүлээн.

Хуралга тууйбу заводунуң директору эш Петеневтуң саналы бот-шүүгүмүүлелге эң-не дүүшпес болган. Заводтуң III кварталда планныг онаалгаларны күүсетпээнин ол ында кыш, чай чок ажылдаар чурум тургустунмааны-биле тайылбырлаан. Заводтуң кыш, чай чок ажылдаарын хандырар тудугну тууйбу заводунуң коллективи боду чорудуп турар, а ол тудуг ажылдары ам-даа дозулбаан. Кымның буруузул? Заводтуң дирекциязының буруузу дээрзи билдингир.

Хуралга «Улуг-Хем» ыяш ажылагыйының директору эш Баир-оол санал бергеш үүрмек ыяш ажылагыйларын каттыштырар дугайында эш Воронковтуң саналын долузубиле деткээн.

Облкүүскомнуң даргазының оралакчызы эш Коссөв сөс алган, СЭКП-ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле ажылдар область кошкак чоруттунуп турарын демдеглээн.

СЭКП обкомунуң секретары эш Анкудинов чурт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринде коммунистиг күш-ажыл бригадалары деп ат дээш демисел кошкак чоруттунуп турарын демдеглээн. Бистің бүдүрүлгелеривис чүгле чыл планнарынга холгаарлаттынып болбас ужурлуг, пландан ажыр бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алыр херек. Кол көргүзүглер талазы-биле бүдүрүлге планнары үзүлген, ассортимент талазы-биле планда үй-балай чоруктар, сандараашкыннар көвүдээн. Бистің бүдүрүлгеливис 6000 ажыг тонна хөмүр дашты, 2 миллион кезек туйбуну, 2000 куб метр тулуг ыяжын, 300 мың рубльге эт-херекселдерни планга чедир бербээни төөгүлүг чеди чылдың ийиги чылының онаалгаларын күүседиринге дувуренчиг байдалдарны тургускан. Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияларывыстың шынары кончуг куду, өртээ аар. Чамдык бүдүрүлгелерде удуртулга ажылдары кошкак. Чижээ, Тожунуң райүлетпүр комбинады дүжериниң кырында келген; оон директору Арагчы бүдүрүлге ажылдарын экижидеринче, оларны эде организастап чорударынче кичээнгей салыр туржук, боду арагалап, ажылчыннарга багай үлегер чижек көргүзүп турар. Ындыг удуртукчулар-биле СЭКП райкомнары болгаш райкүүсекомнар эптежип туруп болбас ужурлуг — деп эш Анкудинов чугаалаан.

Чурт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң ажылында бар четпестерни шиитпирлиг чайладырының боттуг хемчеглерин ажылдап кылыр, 1960 чылдың бүдүрүлге планын ыяавыла күүседирин хандырар дугайында тодаргай шиитпирни хурал хүлээп алган.

С. ДАНДАР-ООЛ.

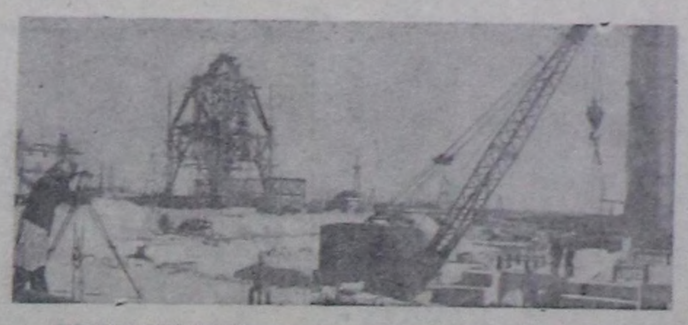

БРЕСТ ОБЛАСТЬ. Белоруссияда бус күжү-биле ажылдаар эң улуг электростанция — Березовка ГРЭС-тің тудуушкуну шалыпкыны-биле чоруп турар. Оон-биле кады энергетиктериниң чурттаар суу-ру база туттунуп турар. Ында хөй каттарлыг чуртталга бажының, школаны тудуп тургускулаан. Станцияның үлетпүр шөлүнде кол бажыңның корпустарының адагаштарының турар черлерин белеткеп эгелээн.

Чурукта: Березовка ГРЭС-тің тудуушкунунуң ниити хевири.

Фото М. Минковичнии. СЭТА-ның фотохрониказы.

Тудуг ажылдарын механизастаар

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң кол аргалары техниктиг депшилгени хөгжүдери, бүдүрүкчүлүг күштерни таарыштыр тургузары болгаш оларны чөп ажыглаары, бүдүрүлге ажылдарын шын организастап чорудары, удуртулганы экижидери, ажыл-төлевирин чурумчудары болгаш ажылчыннарның культура деннелин бедидери, социалистиг чарышты калбартыры болур. Бо аргаларны долузу-биле ажыглаваан черде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери болдунмас дээрзи билдингир.

«Коммунтудуг» септелге-тудуг эргелелинге 1960 чылда план ёзугаар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 120 хуу бедидери көрдүнген. Ол планны күүседириниң боттуг хемчеглери эргелелде амдыгаа чедир алдынмайн келген. «Коммунтудугнуң» коллективи II кварталдың планын ниитизи-биле күүсетсе-даа, кол көргүзүглер талазы-биле план күүсеттинмээн. Чурттал шөлүн ажыглалга киириниң планы II кварталда күүсеттинмээн. Тудуг, септелге ажылдарының ассортимент талазы-биле планы үзүлген. III кварталда байдал оон-даа дорайтаан. Албан организация болгаш чурттал-га бажыңнарының септелгезин чорударының графиги үзүлген, хоорайда электри четкизиниң, суг дамчыдар система тудуунуң планныг ажылдары күүсеттинмээн, III кварталда чаңгыс дөрбелчин метр-даа чурттал-га шөлү ажыглалга кииртинмээн.

Бо четпестерниң кол чылдагааны эргелелде аар ажылдарны механизастаарынче кичээнгейни шуут салбайн келгенинде, оон администрациязы, партия, профэвилел организациялары тудуг ажылдарын механизастаарынче, бодунда кур күштерни четче ажыглаарынче чогуур кичээнгей салыр ёй келген.

Оларны долузу-биле ажыглаар ажылдар сула салдынган. Тудуг материалдарын чүдүрер болгаш дүжүрер ажылдар механизастаттынмаан, хоорайда суг дамчыдыла системазының ханы оңдарларын хол-биле казып турар, а ол ажылды механизастаар бедик бүдүрүкчүлүг экскаватор аная турар. Дилген ыяш материалдарны болбаазырадыр чаа станоктар амдыгаа чедир ажыглал чок турбушаан. Ыяшты чаңгыс угда 4 талаларындан хоюглап чондурар чаа станокту алганындан бээр ам 4 ай четкен, а ол ховар станок амга чедир даштын өл, часка дадарып турар. Ол станокту ажыглаага киирери чазаныр цехтің күш-ажылынын бүдүрүкчүлүүн барык 2 катап бедидер болгаш продукцияның бот-үнезин чиигедирин хандырар.

Ажыглаттынмайн турар күр-күштерни бүдүрүлгеге шингээдири, чаа механизмнерни аная турган долу ажыглаары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң бир кол аргазы. Хоорайда тудуг объектилериндe хөй күш үнер аар ажылдарның кол нуруузу чыдып калган хожудангай аргалар-биле чоруттунуп турар, а көдүртүр краннар, бетон эзилдирер машиналар, бажың чугайлаар тускай аппараттар дээн ышкаш чаа механизмнер складта аная чыдып турар. «Коммунтудуг» эргелелдің бодунда бар бүгү механизмнерни тудуг ажылдарына долузу-биле ажыглаар болза күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн үүгле 120 хуу эвес, харын 150 хуу чедир бедидип болур аргалар бүрүн бар.

«Коммунтудуг» септелге-тудуг эргелелинде 1960 чылда 120 хуу бедидер ажылдарны 1960 чылдың ийиги чылының онаалгаларын күүседиринге дувуренчиг бажыңнарны тургускан. Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияларывыстың шынары кончуг куду, өртээ аар. Чамдык бүдүрүлгелерде удуртулга ажылдары кошкак. Чижээ, Тожунуң райүлетпүр комбинады дүжериниң кырында келген; оон директору Арагчы бүдүрүлге ажылдарын экижидеринче, оларны эде организастап чорударынче кичээнгей салыр туржук, боду арагалап, ажылчыннарга багай үлегер чижек көргүзүп турар. Ындыг удуртукчулар-биле СЭКП райкомнары болгаш райкүүсекомнар эптежип туруп болбас ужурлуг — деп эш Анкудинов чугаалаан.

Чурт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң ажылында бар четпестерни шиитпирлиг чайладырының боттуг хемчеглерин ажылдап кылыр, 1960 чылдың бүдүрүлге планын ыяавыла күүседирин хандырар дугайында тодаргай шиитпирни хурал хүлээп алган.

С. ДАНДАР-ООЛ.

Чыжыргананы камгалаар

Чыжыргана болза делегей кырында ховар пептерээн үүштериниң бирээзи. Оон кады аъш-чем болгаш химия үлетпүрүнге, кадык камгалалынга калбаа-биле ажыглаттынып турар. Оон составында чигир, янзы-бүрү кислоталар, үс болгаш оон-даа өске организмнериң өзүп сайзыраарынга эң чугула херектиг үүлдер киржип турар. Чыжыргана болза витаминнер бүдүрүлгезиниң эң кол чиг-эди, оон джем, повидло, кисель болгаш амданныг чулуктар кылып турар. Оон кадын болбаазыраткан сөөлүнде артынчыларындан болгаш бүрүзүнден бедик шынарлыг будуктар кылып турар.

Бистің область чыжыргана кончуг хөй. Ылангыя Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Улуг-Хем, Танды, Тес-Хем, Сут-Хөл районнарының девискээрлеринде арбын дүжүттүг чыжыргана үнер хөй черлер бар. Эрткен чылын чыжыргана кадынын чыылдазы обласка организас чок деннелге эрткенин демдеглээр херек. Облпотребсюзтүн белеткелдер эргелелиниң конторазы эрткен сезонда 200 тонна чыжыргана хүлээп алган, а бир эвес оон чыылдазынче колхозчуларның, чурттакчы чоннуң күжүн өй-шаанда мөөнпеп, организастыг ажылдарны бедик деннелге чоруткан болза оон-даа хөй чыжыргананы белеткеп болурунуң аргалары турган. Эрткен чылын чыжыргананың дүжүү эки болган. Чижеглеп саналарга безин 200 тонна ажыг чыжыргана кадын чурттуң өске областындан келген чиик кончаа суруп чоруур улчумал кижилер чыып алгаш базаларларга каш катап аар өртекке чиижеп ёзу-биле садыглаанар. Олар чыжыргананы каттаар хуусаазы четпээнде элекке үрегдеп, сывын сып турган чыылда чорудуп, бойдустуң байлаанга улуг хора чедирип турганының фактылары илерээн.

Бо чылын бөза-ла байдал экиживаан деп санап болур. Чижээ, Барыын-Хемчиктің Барлыкта эки үнген хөй чыжыргананың сыптарын кескеш оваалай чыып каан, соок дүжерин манап турганының фактызы илерээн. Ону Красноярск хоорайдан келген кижилер кылган болган. Чамдык районнарда чыжыргана сывын массалыы-биле кезип оттулуп турар таварылгалар бар. Элегес хемниң унун дургаар үнген хөй чыжыргананы Элегес-Аксы суурнуң болгаш Кызылдың чурттакчылары хөй чылдарда улаштыр кам чок сып, үрегдеп келгениниң түннелинде ам шуут үзүткаттынган. Улуг-Хем районнуң Торгалыг хем унунуң чыжыргананы безин кыдыраан, Барыын-Хемчиктің Барлыкта хөй чыжыргаалыг арыг өртенген, а Тес-Хемниң чыжыргананызының сыптарын улус одалгага хереглеп турар апарган. Бо районнарның удуртур ажылдакчылары, колхозтар даргалары, партия, совет органнары кат-чимистиг үүштериң камгалаар талазы-биле ажылды кошкак чорудуп келген. Областың ыяш ажыл-агый эргелели (начальники эш Воронков) чыжыргананы камгалаар талазы-биле база боттуг хемчеглер албайн келгеп. Барыын-Хемчик районнуң ыяш ажылагыйы чыжыргана кактаарының чурумун үреп, хуусаа бетинде октябрь 25-те ол ажылды эгелээн. Районда бар чыжыргана ында ам шупту чыгдынган, а ол үнелиг кат складтарда үрелип бакшырап өгелээн.

Облпотребсюзтүн белеткелдер эргелелиниң конторазы бо чылын 300 тонна чыжыргананы белеткээри планда көрдүнген. Бо планны күүседирде районнарда белеткелдер конторалары сезон үезинде чонну чыылда ажылдарынче массалыы-биле хаара тудар, оларның идепкейлиг дузаламчызынга даянар ужурлуг.

Оон ыңай чон ортузунга организастыг ажылдарны калбартыры чугула. Бойдус байлаан камгалаар талазы-биле агитас-массалыг ажылдарны чорудар, ноябрь 10-га чедир чыжыргана кактаарын шуут хоруг-даар, хөй чыжыргаалыг черлерге таңнылдар тургузарын практикалаар херек. Эки дүжүттүг чыжыргана, үнген черлерге колхозтардан тускай бригадаларны быжыглааш, чылда ажылдарын организастыг эртирери чугула. Боттарының турааы-биле чыжыргана чыыр чоруктуу шыңгыы хоругдаар, өске черлерден кээп чыжыргана кактаар, ону күрүнеге дужаавайн боттарының амыхуузунда ажыглаар, азы чиижеп өртекке садыглаар кижилер-биле шыңгыы демисежир херек. Бо ажылдарже ыяш ажыл-агыйларның болгаш шагдааның ажылдакчыдарының кичээнгейин күштелдирери чугула.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң сессиязының бойдусту камгалаар дугайында чоокта чаа үндүрген хоойлузун үндезин болдургаш чурттуң үнелиг байлаа чыжыргананы кайы хамаан чок үрегдеп сыгар, оон үнүжүнге хора чедирер чоруктар-биле эптеш чок демиселди күштелдирери, ону чоннуң амыдыралынга долузубиле ажыглаарын чедип алыры областа партия, совет органнарының чугула соруулгазы.

И. ТОРЖУ,
Облпотребсюзтүн белеткелдер эргелелиниң начальникиниң оралакчызы.

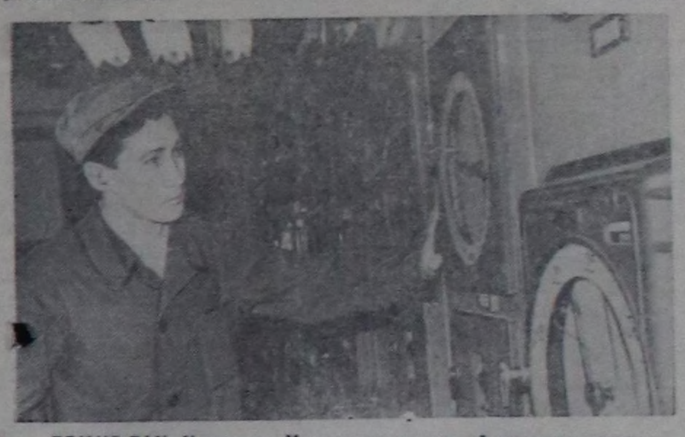

ТЕМИР-ТАУ. Казахстан Магнитказынга үш ай мурнунда ажылдадып эгелээн бирги домназы хүлээлгеде көрдүнгениниң ийи муң тонна шойну пландан хөйнү берген. Ол болза оон коллективиниң кызымаккай ажылының түңнели болган. Ук домна суугузунуң газ таарыштырыкчызының талазы-биле кол ажылчыны Булат Досалиевке коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты Караганданың металлургия заводунда бир-ле дугаарында тывыскан.

Чурукта: коммунист Булат Досалиев.

Фото Я. Туринии. СЭТА-ның фотохрониказы.

СУУРНУ РАДИОЖУДАР

Сут-Хөл районнуң «Алдан-Маадыр» колхозунуң төвү Көк-Терек суур чыл келген тудум-на улам чаагайжыттынып турар. Суурда чаңгыс аай хивир-биле туттунган 300 ажыг чурттал бажыңнары бар, 8 чыл школазы, эмнелге салбыры, клуб дээн ышкаш хөй-ниитиниң черлери ажылдап турар. Колхозчуларның чурттал байдалдары экижээн, культура деннели соскаал чок бедип турар. Чоннуң хүн бүрү өзүп өрар культура амыдыралын бедидерин хандырарының чамдык чугула хемчеглерин колхоз баштаар чери, ында партия организациязы албайн келгени хомуданчыг. Оон бир көскү чижээ, суурнуң чурттал бажыңнарының барык 80 хуузу амдыгаа чедир радиожуттунмаан. Партийжи пропаганданың, чон ортузунга агитас-массалыг ажылдарны калбартып чорударының күчүлүг чепсээ радиону суурнуң бүгү чурттакчылары боттарының бажыңнарынга дыңнап болурун чоокку үеде хандырары колхоз баштаар чериниң чугула соруулгазы.

Х. МОНГУШ.

КОММУНИСТ МЕХАНИК

...Партияның чаңгыс эвин бүгү хемчеглер-биле камгалаар, оон шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш идепкейлиг демисежир, күш-ажылга үлегерлиг болур, бодунун бүдүрүлгечи, ажыл-ишчи мергежилин соксаал чок бедитпишаан, бодунуң ажылының техниказын шингээдип алыр, социалистиг тургузугуну ыдыктыг болгаш дээп болбас үндезини болур ниитиниң социалистиг өнчүзүн бүгү хемчеглер-биле камгалаар болгаш быжыглаар, бодунуң медерелдиг чоруун бедидер дээш, марксизм-ленинизмниң үндезиннерин шингээдип алыр дээш доктаамал ажылдаар, партияның болгаш күрүненің сагылга-чурумун шыңгыы сагыыр... Мындыг ыдыктыг болгаш өң-не харысалгалыг хүлээлгелер коммунист бүрүзүнүң мурнунда турып турар.

Тес-Хем районнуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелинде кино механиги аныяк коммунист эш Д. Чамзырай партия кежигүнүнүң ол бедик хүлээлгелерин төлептиг күүседип чоруур. Оон бүдүрүлгечи болгаш идепкейлиг хөй-ниитичи ажыл-ижи сөөлгү каш чылдарның дургузунда районга болгаш обласка сураглыг апарган. Семинарларга, чөлүлел хуралдарга коммунист механик бодунуң ажылының дуржулгазын кино механиктеринге дамчыдып берип, эш-өөрүнүң идегелин, ынакшылын болгаш хүндүткелин чаалап алган.

Тыва алган түүлдеринге ол оожургаваан, ара соксаваан болгаш бичии-даа менээргенмээн, харын дүүнүзүнден бөгүн дээре, бөгүн-дөй даарта дээре көргүзүглерлиг-тур дээш могаг-шылаг чок чүткүп чоруур. Маңаа бадыткал кылдыр чамдык чижектерни көргүзүп болур. Үүл дээрге эш Чамзырай 1960 чылдың тос айларында чыл планын сеанс талазы-биле 175 хуу, акша чыылдазының талазы-биле — 124,1 хуу кылдыр хуусаа бетинде күүсеткен.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 43 чыл оюнга болгаш СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунга төлептиг ужуражыр дээш коммунист эш Чамзырай бо чылдың октябрьда үүткүлдүг ажылдаан, 1961 чылдың январьның үлүүнче кирипкен. Коммунист механик районнуң кино ажылдакчыларының социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда чоруп турар.

Мурнунда чылдарда эш Чамзырай районнуң «Ак-Эрик» колхозта кино механиги-биле чаржып, аная үргүлчү тиилекчи болуп келген. Бо чылын Самагалдайның төп турум кино көргүзүлгезиниң ажылдакчыларын база Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозта кино механигин социалистиг чарышка кыйгырган. Самагалдайда кино ажылдакчылары-биле чарышка бо чылдың он айларында ол база-ла бирги черни эзлээн. Эрзиниң «Коммунизмче орук», «Кызыл сылдыс» колхозтарда кино механиктеринге бо чылын ол аалдап баргаш, оларның ажылы-биле таныжып, бодунуң мурнакчы байлак дуржулгазын дамчыдып берген. Үстүнде колхозтарда кино ажылдакчыларының ажылында четпестерни ол илереткен. Оларның кино көргүзүлге будкалары, аппараттары хирлиг болганын, херекселдерни камналга чок эдилеп келгенин эш Чамзырай шүүгүмүүлээрге, эш-хуузунуң шүүгүмүүлелдиг үмезин кино механиктери чөптүг деп хүлээп албышаан, четпестерни чайлатканнар.

Кино көргүзериниң техниказын хандыр шингээдип алыр, бодунуң политиктиг болгаш ниити билиин соксаал чокка бедидер дээш аныяк коммунист эш Чамзырай могаг-шылаг чок ажылдап турар. Чонга кино көргүзүп турган үеде үрелиишкинни болдурбас дээш кино аппарадын, моторну болгаш өске-даа херекселдерни баш бурунгаар хынамчалыг белеткеп алыры аная дурум ышкаш чаңчыл болган. Кино үнүп турда лента үстүр, көрүкчүлер манаар таварылганы ол болдурбайн, чоннуң негелдезин, сонуургалын ак-сеткилдиг болгаш үлегерлиг хандырып турар. Кино көргүзүлгезин ол чогуур шагында эгелээш, доостур шагында төндүрүп, көрүкчүлериниң макталын чедип алган.

Кажан, кандыг киноларның үнерин орус, тыва дылдарга өлөөн каш черлерге чарлап, кинонуң билеттерин кассага садарындан ангыда колхозчуларның тус-тус бажыңнарынга чедирип садар, кинонуң кол утказын көрүкчүлерге допчу тайылбырлап бээр ажылды ол үргүлчү организастап келген. Кинофильмнериң утказын допчу, тодаргай тайылбырлаар ажылга башкыларны болгаш өске-даа тускай эртемниглерни ол киириштирип турар. Чаа-чаа киноларны эш Чамзырай чоннуң чагыын ёзугаар үргүлчү эккелдирип, көрүкчүлериниң сонуургалын болгаш негелделерин дыңнангыр ёзу-биле хандырып турар.

Киноларны колхоз төвүнге көргүзерден ангыда фермаларга, бригадаларга чедирип, көдээ ажыл-агый темаларынга фильмнерни, киножурналдарны үргүлчү көргүзүп келген. Ол ышкаш көдээ ажыл-агыйда мурнакчы дуржулганы нептередир сорулгалыг кинофильмнерни, журналдарны артель баштаар чери колхозчуларга садып азы халаска көргүзүп турар.

Бодунуң кол харылап турар ажылындан ангыда хөй-ниитиниң амыдыралынга коммунист эш Чамзырай идепкейлиг киржип, партийжи даалгаларны төлептиг күүседип турар. Ол «Культура» деп хана солуннуң редколлегия кежигүнү. Эрткен чылын кино техниказынга 8 кижини өөредир хүлээлге алган, эштер Апак-оол, Сам оларны ёзулуг механиктер кылдыр өөреткеш, район төвүнче болгаш «Чодураа» колхозче ажылдадып, кино механиктедип чоруткан. Ам 6 кижини кино көргүзериниң техниказынга өөредирин үргүлчүлеп турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының алдарлыг төөгүзүн өөренир бөлгүмүүн идепкейлиг дыңнакчыларының бирээзи эш Чамзырай чүгле кино механиги эвес, а кино моторизинин, радистиң, электриктиң болгаш трактористиң тускай эртемнерин бодунга эки шингээдип алган. Колхоз суурун радиожудар, электрижидер чугула херекке комунист механик боттуг салыышкынын киирген болгаш киирип-даа турар. Радио, өлектри башкарар ажылга тускай кижилерни колхоз тутпайн, механик эш Чамзырайны ажылдадып турар. Колхозчу суурда бүгү-ле бажыңнарны электрижидер, радиожудар ажылды бо чылын бүрүн доозар сорулганы коммунист механик бодунуң мурнунга салып алган.

Коммунист эш Чамзырай кино механигинге он чыл ажылдаан, ол ажылга ам ёзулуг мастер болган. Бодунуң мергежилин, дуржулгазын бедидер сорулга-биле Новосибирскинин кино механиктер белеткээр курузун өөренип доскан. Мурнакчы үлегерин ол чүгле ажылынга, хөй-ниити амыдыралынга эвес, а хуузунда амыдырал-чуртталгазынга база көргүзүп турар. Культурлуг колхозчу амыдырал-чуртталга, арыг-шевер колхозчу суур дээш ол идепкейлиг демиселчи. Оон чуртталга бажыңы арыг-силиг, чылыг, чырык. Радиоприёмник, патефон, хеп, аъш-чем шкафтары, столдар, демир оруннар болгаш өске-даа эргежок чугула эт-херекселдер оон квартиразын кааштап, колхозта культурлуг, өөрүшкүлүг чаа амыдыралды херечилеп турар. Бажыңының чанында ыяштарны тарып олурткан.

СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунга белектиг ужуражыр дээш алган хүлээлгелерин коммунист эш Чамзырай эрестиг күүседип, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң херээнге салыышкынын киирип, көдээниң ажылчы чоннарының культурлуг хандырылгазын улам ыңай экижидер талазы-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң III сессиязының салган сорулгаларын амыдыралга чедиишкинниг боттандырып шыдаар.

К. ЧАМЗЫРЫН.

ШООЧАЛЫГ МАГАЗИН

Ажылче баар чаңчыл-биле Кызыл-Мажалык суурнуң Октябрь кудумчузун өрү базыптым. Дүштеки чем сөөлүнде ажылче үнүп турган эш-өөрлер база-ла кудумчуну өрүкүду каржып-солчуп эртип турдулар.

Ол аразында бичии оол эдерткен, кижи ортузу эрте берген кадай кижи экилевишаан — силерден бичии чүве айтырып алзымза — дээш, доктаап чоруй — а, бо ном садыы ам кайда барган чүвел дуңмам?— деп айтырды.

— Бо-ла болгай — дээш, чаа-ла чаны-биле эртип келгеним ийи улуг кара шоочаларда «кадартып» каан ном магазинин айтып бердим.

— Ындыг бе, үргүлчү шоочалыг турарга бо черден өскээр көже бергени ол ирги бе дээш, айтыртынып чоруурум бо болгай, ам моозу чоп үргүлчү хагдынчак турар чүве ирги але?— деп хыйланды.

— Ревизия болган магазин болгай, оон сөөлүнде черле ажыттынмаан, оон бээр ийи-даа ай четти дидим.

— «Кызыл тараачын» колхозта улус бис, үш ургуларым өөренип турар, бирээзинин өөредилге ному чок, суму садыында база чок, күстү өттүр сурагландывыс, боттарын чорударымга-ла «магазин хаалчак-тыр» деп келирлерге оларга бүзүревейн, бодум кылаштап чоктап келдим — деп, ол кадай тайылбырлады.

Шынап-ла кайтамчык чүве... Өөредилге чылы-даа эгелээн, удаткан чок магазин хагдынган. Чамдык үелерде колхозтарның хамаан чок, Кызыл-Мажалык суурнуң өөреникчилери безин кыдыраан, карандаш болгаш өске-даа өөредилгеге эргежок чугула херекселдерни тып садып алыры бергедеп турар.

Районнуң ном садыы хагдынганының уламындан чүгле районнуң өөреникчилери бергедээшкинге таваржып турар эвес, харын амгы үеде районда партияның янзы-бүрү политбөлгүмнери ажылдап турар болгай. Ол бөлгүмнерде өөренип турар дыңнакчылар программага хамаарышкан өөредилге номнары-биле болгаш кыдыраан саазын-биле база бергедеп турар. Маңаа мындыг чижекти көргүзүп болур. СЭКП райкомунуң чанында көдээ ажыл-агыйның тодаргай экономиказын өөренир бөлгүмде 20 хире кижи өөренип турар. Оларның иштинде чаңгыстда кижиде өөренип турар эртемнеринге хамаарышкан номнар чок. Шак мындыг байдал чүгле ном садыы хаалчак туруп турарындан болдунуп турар.

Райпо баштаар чери ном садыын дүрген ажылдадыр, азы ном садарын өске черге организастаар айтырыгны чогуур өйүнде шиитпирлевейн турары канчап-даа болбас.

Колхозчунуң хомудалы кончуг шын. Районнуң ном магазинин чүгле чаңгыс колхозчуну хомудадып турар эвес, харын өөреникчилер, башкылар, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, ажылчын, албан-хаакчылар ном садыының үр үеде ажыттынмайн келгенинге боттарының хомудалын илередип турарлар.

С. КОМУЙ-ООЛ.

„Шынның“ материалдарының изи-биле

Нестеровский хүлээнип тур

Кызыл хоорайда тудугларда чугула черни эзлеп турар 96 квартиралыг бажыңның тудуунуң оожум темпилиг чоруп турарының дугайында эш Д. Иргиттің үүлү «Тудуг саадавышаан» деп эге-биле бо чылдың сентябрь 13-те үнген «Шынга» парлаттынган.

Тус бажыңның тудуунда ажылдап турар ажылчыннар коллективи ук үүлдү чугаалашкаш, бодунуң адреэинге болган шүүгүмүүлелди шын деп көрген. Ол тудугнуң кол-ла саадап турарының чылдагааны үүрмек ажылдарның кылдынмайн турарында, ында ажыл башкарып турар эштер Науменко, Емельянцева штукатур талазы-биле чедир кылдынмаан ажылдарны чоокку хүнерде доозар деп хүлээнгеннер.

СЭКП хоорай Комитединиң бюрозунга «Тыва тудуг» трезниң тудугмонтаж эргелелиниң начальники эш Нестеровскийниң информациязын дыңнааш, чедир кылдынмаан ажылдарны чоокку үеде дүрген доозарын аңаа хүлээндирген.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 43 ЧЫЛ ОЮН ОБЛАСКА БАЙЫРЛААНЫ

КЫЗЫЛ ХООРАЙГА

Улуг байырлалдың хүнү—ноябрь 7-де Кызыл хоорай байырлалдыы-биле шиметтиниптен. Ылангыя 43 чыл бурунгаар Октябрь революциязының түгүн кэдүрүп үндүрүп, ону удуртқан улуг Ленинниң адын эдилээн кудумчу онза каас, шиник турган. СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомнуң бажыны пролетариаттың улуг баштыңнарының, Коммунистиг партиянын болгаш Совет чазактың удуртукчуларының портреттери-биле, чайыннанчак кызылгыр пестерде бижиттинген лозуңнар, плакаттар-биле шиметтинген.

Хоорайның кайы-даа кудумчулары, булуңнары, бүдүрүлге, албан организация черлери СЭКП ТК-ның октябрь мурнунуң кыйгырыглары-биле, портреттер-биле каастаттынган. Бүгү-ле кызылчылар омак-хөглүг, ыры-шоорлуг, байырлалдыг арын-шырайлыг чоруп турганнар.

Эртенгинин 9 шакта-ла хоорайның кудумчуларынга улус көзүдеп эгелээн. Ажылчы чон бөлүк-бөлүү-биле, лозуң плакаттарны, чурук-портреттерни, диаграммаларны, транспарантыларны туткулаан, чыглыр пунктуларже бөлүнүп чоруп турганнар. Бүгү черлерде омакшылдыг хөглээшкиннер куттулуп, сергек ырлар болгаш музыкалар агаар салгынны өттүр хөглүг чангыланып турган.

...10 шак. Хөглүг марштың адаа-биле ажылчы чоннуң чыскаалының баштайгы колонналары СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомнуң бажыныың чаны-биле эртип эгелээн. Байырлалдың чыскаалын хоорайның эн аныяк хамаатылары—школачылар ажыткан. Мурнунда № 1 школаның өреникчилери. Оон сөөлүнден өске школаларның өреникчилери дараалаштыр чыскаалыпкан. Бүгү колонналар В. И. Ленинниң, Коммунистиг партиянын, Совет чазактың удуртукчуларының портреттерин, СЭКП ТК-ның кыйгырыгларын болгаш өске-даа транспарантыларны ап чораннар.

Коммунистиг партияның, Совет чазактың болгаш бүгү совет улустуң сагыш салыышкынынга бүргеткен, аас-кежиктиг чаштар магаданчыг өөрүшкүлүг, ыр-шоорлуг, кыйгырыгларга өткүт үннери-биле чангыландыр харылаан чораннар. Бистиң чуртувуста бүгү-ле эн эки үүлдерни чаштарга бараалгаткан. Ындыг болбас арга-даа чок. Чаштар—бистиң келир үевис! Школачыларның колонналары шууштур эртип-ле турганнар. 16 чыл мурнунда Кызылга чүгле 3 школа турган. Оларның саны ам 10 апарган. А области өреникчилернин саны 34 муң ашкан.

Индириңи баярында—хоорай бүдүрүлгелериниң социалистиг чарыының тиилекчилери чоокшулап келген. Колоннаның бажында Кызылдың даараныла комбинадының коллективи. Ол коллектив Октябрь байырлалынга белеткеннишаан, шудургу ажылданнар. Областың үлептүр бүдүрүлгелериниң III кварталда чарыжынга ийиги черни эзлээннер.

Бирги чүк АТК-ының хөй кижилиг колонназы дааранныкчыларны солаан. Ол колоннада дыка хөй кайгамчыктыг ажыл-ишчилер, коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш бүгү улустуң алдарлыг шимчээшкининиң хоорайга эгелекчилери-даа бар. Ол чаагай атты АТК-да Зюзин, Монастыршин, Лепинг, Захаров болгаш өскелер-даа киржип турар бригадазы алдарлыы-биле эдилеп турар.

Ийиги чүк АТК-зының колонназы Улуг байырлалга төлептиг белектиг келгеннер. Социалистиг чарышка коллективтин чаалап алганы шилчиир кызыл тугу эң эки чоларчыларның биреэзи Евгений Козловский колоннаның бажында тулуп чораан. АТК-ның ажылдакчылары октябрь мурнунун чарыжынга киришкеш, күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алгаш, чыл онаалдазын ноябрь 1-де күүсеткенин Төрээн чуртунга рапорттаннар. Олар чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 60 муң тонна чүктү немей сөөртүрүн, 1 миллион тонна-километрни күүсеткеннер. Оларның ол сөзү база күүсеттинер дээрзин ам 1963 чылдың үлүүнге ажылдап турар Любиннин болгаш Михайлин, Безотечество, Иванов, Высочинский ышкаш сураг-жаан чоларчыларның кызымаккай күш-ажылы бадыткан турар.

Хлеб заводунуң ажылчыннары чыскаалга база шилчиир кызыл тук-туг үнгеннер. Ол бүдүрүлгеде нормазын күүсетпейн турар чаңгыс-даа ажылчын чок, харын ээлчегде бүдүн чартыктан хөй норма күүседири дыка хөй кижилерге быжыг чанчыл болу берген. Оларның аразында хлеб быжырыкчылары Бережной, Троказина, Нелюбова, кондитерлер Хертек. Красовская болгаш өскелер-даа дыка бедик көргүзүглерлиг.

Кызылдың ажылчы чоннарының чыскаалы коллектив ажыл-биле индирнин баары-биле эртип турганнар. Улуг Октябрьга, Коммунистиг партияга, Совет чазакка алдар болдуруп, йөрээл салган кыйгылар, «Ура» дээн кыйгылар үзүк чокка күүлүүг-биле чангыланып турган.

Индирже педагогика институдунуң хөй сургуулдарының колонназы чоокшулап келирге, индирден адыш чыскаашкыннары болгаш кыйгылар удаа-дараа дыңналып, келир үеним башкыларынга байыр чедириишкиннери, совет эртемни, техниканы алдаржыткан кыйгылар, анза харыы урааар динмиреп үнген. Студентилер К. Маркстың, Ф. Энгельстин, В. И. Ленинниң, Н. С. Хрущевтуң портреттерин, хөй санныг кыйгырыгларны болгаш институттуң студентилериниң тиилеп алгылааны 14 спорт кубоктарын тулуп чораннар. Педагогика институдун бо чылын 80 кижи доозуп үнгеш, областың школаларынга барып ажылдаарлар. Оларның кезииниден хөйү шаанда көжүп чораан тыва араттарның ооллар, кыстары. Шаанда эрге-шөлээ чок. эң түреңги амыдырап чораан тыва улустуң иштинден дыка хөй дээди эртемниг кижилер, эртемденнер, мадырлар төрүттүнүп үнген. Оларның аразында Ю. Аранчын, И. Кызыл-оол, А. Кунаа, В. Очур, О. Лопсанчап, К. Уруле болгаш өскелерниң-даа ат-сураа билдингир. Ол болды Улуг Октябрьның тыва улуска чедирген ачы-хавыяазының түңнелиниң бир барымдаазы-дыр.

Индириңи чаны-биле Кызылда ортумак өөредилге черлериниң хөй-хөй сургуулдары, өүдүрүлге черлериниң коллективтери, албан организация черлериниң ажылдакчылары хөй санныг лозуңнарны, транспарантылар туткулаан алган, Улуг Октябрьга, Коммунистиг партияга, Совет чазакка, тайбың дээш, хосталга дээш, демократия болгаш социализм дээш демисежип турар бүгү улустарга байыр чедирген кыйгырыгларны салып, чиртинейдир ураалап эткилеп турганнар.

Кызылчыларның байырлал чыскаалын аэропорт коллективи доосхан. Оларның аразында хөй чылдарда агаар делгеминге могаг чок дыка хөй катап ужудуп келген хоочун ужудукчулар, бодунуң ажылынга мергежип өзүп орар аныяк ужудукчулар-даа бар. Чимит, Ховалыг, Богданов, Александров, Есалов, Чимий-оол, Куулар оларның ат-сураа ыраккы Тожудан Мөңгүн-Тайгага чедир шагда-ла билдингир.

Кызылдың ажылчы чоннарының чыскаалы «делегейге быжыг тайбың» деп ыдыктыг кыйгының адаа-биле болуп эткен. Делегейге тайбың дээш демиселди баштап турар бодунуң социалистиг Төрээн чуртунга, төрээн Коммунистиг партиязынга, Совет чазаанга чоргааралын болгаш өөрүп четтиргенин ажылчы чон кызыгаар чох өөрүшкү-биле илередип турганнар. КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязынга совет төлээлериниң, ылангыя ооң баштыны Н. С. Хрущевтуң тайбың дээш, чепсегленииишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери дээш шудургу демиселин деткип турар сүр күжүн бо хүн база катап көргүскеннер.

Кызылдың ажылчы чоннарының байырлал чыскаалы бистин чуртувусгун улустарының чайыннанчак тиилелгелериниң, коммунизмни тудуп тургузар дээш демиселге улам чүткүдүүнүн, делегейге тайбының быжыглаары болгаш камгалаарынга бүрүн шиитпирлииниң ёзулуг бадыкалы болган бүгү совет улустуң байырлалы-биле каттыжып турган. Ол чыскаал болза бистин улузувус-биле партияның, чазактың чангыг айының, бодунуң Төрээн чуртунуң күчү-шыдалын улам быжыглаар дээш, кижи-төрелгеннин чыдыгылыг келир үеэи коммунизмни тургузар дээш совет улустуң быжы шиитпирлиин база катап бүзүрединиби-биле бадытканы болган.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНГА

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Октябрь байырлалын уткаан байырлыг хүрээл ноябрь 6-да районнуң культура бажыңынга болган. Хүрээл соонда Чадаананың улусчу театрының ойнакчыларының улуг концерти болган.

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери улуг байырлалга күш-ажылчы белектерлиг ужурашканнар. Сталин аттыг колхоз күрүнеге сүт садарының планын 114 хуу, дүк садарын 100 хуу күүсеткен. Ол ышкаш Ленин аттыг, «Большевик», «Хорум-Даг», «Коммунизмче орук» колхозтар сүт садар планын күүсеткеннер. Район күрүнеге дүк садар планын күүседипкен. Чеди чылдың кол хозтар сүт садар планын күүсеткеннер. Район күрүнеге дүк садар планын күүседипкен. Чеди чылдың ийиги чылында алган социалистиг хүлээлгелин районнуң үлептүр комбинады 102 хуу күүсеткен. Чүгле Чадаанада 2084 дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнары ажыглалда кирген.

Ноябрь 7. Ажылчы чоннарның демонстрациязы эгелээр мурнунда болган митингиге райкүүском даргазы Ондар, Чадаананың № 3 школазының директору эш Чещухин, тудугжу Томит, Сталин аттыг колхозтуң даргазы Ревнюк олар байыр чедирип чүве чугаалаан. Демонстрация соонда чоннуң массалыг селгүүстээшкини, спортчу маргылдаалар болгулаан.

КАА-ХЕМ РАЙОНГА

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Каа-хемчилер Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 43 чыл оюнуң байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткаан. Районнуң ажылчы чоннары эзт, сүт, тараа талазы-биле күрүне планын байырлал бүдүүзүнүң ырак мурнунда-ла күүсеткен.

Район төвүнге ажылчы чоннарын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 43 чыл оюн уткаан ноябрь 6-да болган байырлыг хүрээлга илеткел кылган райкүүском даргазы эш Таржаа ол дугайын сеткил ханыышкын-биле демдеглээн. Ындыг байырлыг хүрээлдер бүгү колхозтарның төптеринге база бедик кэдүрлүүшкүнүг эткилээн.

Бүгү болгулаан ол хүрээлдерниң сөөлүнде бот-тывынгыр ураан чүүл бөлгүмнериниң концерттери, массалыг оюннар болгулаан.

• • •

Ажылчы чоннарның чыскаалдары болгаш митингилери областың өскеда районнарының база колхозтарының төптеринге болуп эткилээн.

Чурукта: Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының чыскаалы.

Фото **В. Лутковтуу.**

Эки шынарлыг өөредилге номнары дээш

Мурнунда тыва дылга өөредилге номнары чок, колдуунда-ла орус дылдан очулдуруп азы үлегерлеп ап турган. 1946 чылдан эгелээш 1952 чылга чедир өөредилге номнары үндүрериниң тускай бригадазы Москвага ажылдап турган. Ооң соонда өөредилге номнарын Кызылга үндүрүп турар апарган. Өөредилге номнарының шынарын чоорту элээн экижидип, тыва литератураның парлаттынып үнүп турган чогаалдарын ажыглап турар.

Ном үндүрер чер бистиң областын тыва школаларынга мооң мурнунда 1-ден 7 классларга чедир орус, тыва дылдың өөредилге номнарын үндүрүп турган болза, ам чоокку үеден бээр тыва дылдың өөредилге номнарын 10 класска чедир үндүрүп турар апарган.

Тыва школаларга өөредилге номнарын очулдуруп, парлап үндүрериниг Тываның ном үндүрер чери чамдык ажылдарны кылып турар. Чижээ, 1959 чылда 19 үүл өөредилге номнарын үндүрген. 1960 чылда тыва школалар дараазында өөредилге номнарын алган: «Төрээн чугаа» (II класска), «Алгебра бодалгаларының чыындызы» (I кезээ), «Төрээн чогаал» (IV класска), «Зоология (VII класска), «СССР-ниң физиктиг географиязы» (VII класска), «Физика» (VII класска), «Ботаника» (V класска).

Бо өөредилге номнарындан ангыда өөредилге-методтуг 3 номнарны: К. Оргунуң «5—7 классларның Тыва дыл башкыларынга дуза» деп номун, З. Сапогованың «Эге школага тыва дыл диктантыларының чыындызын», Б. Ондар биле Д. Монгуштуң «5—8 класларга хереглээр диктантылар чыындызын» үндүрген. Мооң мурнунда чылдарда үнген өөредилге номнарын улуг өскерилге чокка катап парлап турган, өөредилге системазын улам ынай сайзырадыр дугайында партияның болгаш чазактың шиитпирлеринге үндезилээш, 1961 чылдан эгелеп өөредилге номнарын база чаартын эгелээн. 1961 чылда 11 өөредилге номнарын үндүрерин планнаан.

Мурнунда элээн каш номнарны бир автор кылып турган, ол чорук авторнуң ону кылырынга болгаш ажылга саадалдыг, амгы үеде ук номнарны ангы-аңгы авторлар кылыр апарган. 1961 чылда ном үндүрер чер мындыг өөредилге номнарын ажыглалга киирерин планнаан: И. Эргил-оолдуң тургусканы 1 класска «Тыва дыл» ному, Ш. Саттың тургусканы 2 класска «Тыва дыл» ному база чаартынып үнер. К. Оргунун чыып тургусканы 5 класстың «Төрээн чогаалы» парлаттынып үнер.

Оон ынай бир чаа үүл тыва школаларга орус дылдың өөредилге номнары Москвада авторлар чогаадып турган болза, ам ону бистиң областың тыва школаларынга хөй чылдарда ажылдап келген, тыва өөреникчилериниң амыдыралын эки билир, орус дылды башкылаарынга чергежээн башкылар чогаадып, ажылдап эгелээннер. 1961 чылда орус дылдың «Үжүглелин» А. Конгарова, Н. Мюстрекова, Е. Шашкова база 3 класска орус дыл номун О. Петракова биле Е. Коптева оларның чогаатканы өөредилге номнары үнер. Очулдуруп үндүрер 1-ден 4 класстарга чедир арифметика номнарын чаартып үндүрери база планда кирген. Чүге дээрге 1961 чылдың январь 1-ден эгелеп бистин чуртувуска болур акша солуушкунун холбаштыр арифметиканың өөредилге номунга өскерилгелер база болгулаар.

Планда киирген 11 номнарны авторлар, очулдурукчулар кылып доосхан болгаш олар шуптузу рецензияны эрткен. Ам редакторлаш, башкылар билии бедидер институттуң чанында өөредилге методтуг чөвүделге чугаалажып көргеш (очулдурганнарындан ангыларын) бадылаары арткан. Тыва школаларга өөредилге номнарын очулдуруп, чогаадып тургузарынга база рецензияларынга эштер Л. Чадамба, А. Пальмбах, М. Биче-оол, Сат Шулуу, К. Оргу, А. Санчат, А. Кунаа олар идепкейлиг киржип турар.

Мооц-биле чергелештир четпестерниң дугайын чугаалаары чугула. Облоно биле башкылар билии бедидер институт авторларга болгаш очулдурукчуларга дуза көргүзүп, консультация чорудуп, белен болган өөредилге номнарын сүмележип көөр талазы-биле кичээнгей салбайтурар. 1961—1962 чылдарда үнер чыып чогаадып, тургузар өөредилге номнарының авторларын бадылап каан боордан башка облоно олар-биле кандыг-даа ажыл чоруттаан. Облоно болгаш башкылар билии бедидер институт авторлар шилип алырда ном үндүрер чер-биле сүмелешпейн турар. Ном үндүрер чер авторлар-биле хүн-бүрү ажылды чорудуп турар болганда кандыг авторга кандыг номну кылдырарын база сүмелеп болур болгай.

Башкылар билии бедидер институттуң чанында өөредилге-методтуг чөвүлелди тургускандан бээр 3 чыл чедип турар, ол эгезинде чүгээр ажылдап турган болза, амгы үеде ооц ажылы көзүлбестээн. Сөөлгү ийи чылда аңаа чангыс-даа өөредилге номун чугаалажып көрбээн. Мурнунда чылдарда бир номну чугаалажып көөр дээн болза, ону бир кижи ай иштинде бодунга тудуп, саадып туруп бээр таварылгалар тургулаан. Ынчангаш ол чөвүлелдиң ажылын экижидери чугула, чүгдээрге 1961 чылдың планында киргеп өөредилге номнарының хөй кезиин аңаа чугаалажып көргеш, бадылаар апаар.

Облононун чагыгларында чамдык дараалашкак эвес үүлдер бар. Биртээ өөредилге номнарын чаартыр дээнде эгезинден-не дараалаштыр ган өөредилге номнарын сүмележип көөр талазы-биле кичээнгей салбайтурар. 1961—1962 чылдарда үнер чыып чогаадып, тургузар өөредилге номнарының авторларын бадылап каан боордан башка облоно олар-биле кандыг-даа ажыл чоруттаан. Облоно болгаш башкылар билии бедидер институт авторлар шилип алырда ном үндүрер чер-биле сүмелешпейн турар. Ном үндүрер чер авторлар-биле хүн-бүрү ажылды чорудуп турар болганда кандыг авторга кандыг номну кылдырарын база сүмелеп болур болгай.

Башкылар билии бедидер институттуң чанында өөредилге-методтуг чөвүлелди тургускандан бээр 3 чыл чедип турар, ол эгезинде чүгээр ажылдап турган болза, амгы үеде ооц ажылы көзүлбестээн. Сөөлгү ийи чылда аңаа чангыс-даа өөредилге номун чугаалажып көрбээн. Мурнунда чылдарда бир номну чугаалажып көөр дээн болза, ону бир кижи ай иштинде бодунга тудуп, саадып туруп бээр таварылгалар тургулаан. Ынчангаш ол чөвүлелдиң ажылын экижидери чугула, чүгдээрге 1961 чылдың планында киргеп өөредилге номнарының хөй кезиин аңаа чугаалажып көргеш, бадылаар апаар.

Облононун чагыгларында чамдык дараалашкак эвес үүлдер бар. Биртээ өөредилге номнарын чаартыр дээнде эгезинден-не дараалаштыр азы 1 класстың номнарындан эгелеп планнаар херек. Чижээ, 1961 чылдың планында 1 класска өөренир «Үжүглел» биле 3 класска өөренир орус дыл номун киирген. А 2 классын өөредилге номун киирбээн.

Өөредилге номнарын тарадып турарында база-ла четпестер бар. Чамдык районнарда өөредилге номнары хөй, өске районнарда олар чедишпейн турар. Оон ынай парлаттынып үнген номнарны ном садыгларының складтарынга үр чыттырып турар.

Мооц мурнунда терминнер бадыаттынмайн турганының хараазыиле терминнер талазы-биле будулак, чангыс аай эвес апаар үүлдер хөй турган. Ам терминнер бадылаттынганының ачызы-биле термин айтырыы үүгээр экижээн.

Өөреникчилерден эрги өөредилге номнарын садып алырының база алеп орлу бергеннерин септеп хырааалап алырын организастаар талазы-биле кандыг-даа ажыл чер-черни школаларында чоруттунмайн турар. Бир эвес өөредилге номнарын камнаар талазы-биле ажылды өөреникчилериниг ортузунга организастаар болза күрүненин хөреңгилин камнап алырынга улуг ужур-дуалыг. Ынчангаш бо ажылды школада өөреникчилер комитедин, комсомол, пионер организацияларындан эгелеп, организастап чорудары чугула.

С. САМАРА.

Тываның ном үндүрер чериниң редакторуу.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязында

ПОЛИТИКТИГ КОМИТЕТТЕ

НЬЮ-ЙОРК, ноябрь 3. (СЭТА). Ноябрь 2-де Политиктиг комитеттин эртенги хуралынга чепсегленииишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында айтырыгның талазы-биле чугаалажылга үргүлчүлээн. Венгриянын төлээлекчизи Эндере Шик чепсегленииишкинни бүгүниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында айтырыг болза тайбынның болгаш бүгү кижи төрелгеттенниң салым-чолу оортан хамаажын турар кол айтырыг болур деп демдеглээн. Чепсегленииишкинни дүжүрериниң совет планы бо чугула айтырыгны шиитпирлээринге боттуг үндезин болуп турар. Чепсегленииишкинни дүжүрерин чепсегленииишкиннериниг контролюнуң болгаш инспекциязының системазы-биле солуурун чүткүп турар АКШ-ты болгаш ооц эвилелчилерин Эндере Шик шүгүмчүлээн. Бодунуң чугаазының түңнелинге Эндере Шик келир чылдың эгезинде чыглып болгу дег Кол Ассамблеяның тускай сессиязынга чепсегленииишкинни дүжүрериниг айтырыын көөр чорук эки түңнелдерни бээр дээрзинге идегелин илереткен.

Бирманың төлээлекчизи У Тан чепсегленииишкинни дүжүрер дугайында чугаалажыышкыннарга Чөөн болгаш Барын чүктүң чурттарының эптежиринче база компромиссиг шиитпирниң дугайында чөпшээрежиринче кыйгырып турган. Ынчалзажок У Тан бодунуң бодалы-биле болза, Совет Эвилелиниң хылган турар ужурлуг чүгле ол дүжүп бериишкиннерни санап айытқаш, АКШ-тың талазындан кылып болгу дег кандыг-бир дүжүп бериишкиннің дугайында чүү-даа ыыттавайн эртирген.

Чөөн биле Барын чүктүң аразында турып турар болгаш чепсегленииишкиннин айтырыын шиитпирлээринге шаптыктап турар коргудуушкунну болгаш бүзүрешпес чорукту узуткаарының эргежок чугулазының дугайын Мексиканың төлээлекчизи П. Нерво бодунун санаалынга чугаалаан. Мексика төлээлериниг бодалы-биле алырга чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле чугаалажыышкыннарны чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле оннуң комитединде киришпейн турар чурттарны киириштирип турган, КНО-нуң хемчээлериниге чорудар ужурлуг деп ол чугаалаан. Политиктиг комитет чепсегленииишкинни дүжүрериниг бар планын тодаргай чугаалашпаан, ооц бүгү хуралдары чепсегленииишкинни дүжүрериниг ниити айтырыгларының талазы-биле чугаалаарга тураскааттынган болгаш кандыг-даа кеску түңнелдерни бербээн деп П. Нерво демдеглээн. Саналының түңнелинде мексика төлээлекчи ядролуг чепсектиг шенелделерин хорудаар болгаш ол чепсекти өске күрүнелерге дамчыдып бээрин болдурбас дугайында саналдарны деткээн.

Испан төлээ санал берген соонда Политиктиг комитеттиг эртенги хуралы доозулган.

• • •

НЬЮ-ЙОРК, ноябрь 5. (СЭТА). Ноябрь 4-те Кол Ассамблеяның Политиктиг комитединиг эртенги хуралынга чепсегленииишкинни дүжүрериниг холбашкан айтырыгларны чугаалажып көөрү үргүлчүлеп турган.

Барын талакы күрүнелериниг туружун таарымчалыг кылдыр көргүзерин оралдашпышаан, Данияның төлээзи Кристиансен АКШ-тың болгаш Англияның төлээлериниг санаалдап киргени, чепсегленииишкинге контроль Совет Эвилелиниг санаалдап киргени чепсегленииишкинни дүжүрериниге контрольдан ылгашпайн турар дээр чүвени көргүзүп турган. Кыдат Улус Республиканың киржилгези чокка чепсегленииишкинни дүжүрерин чедип алыры болдунмас деп миннир ужурга Кристиансен таварышкан.

Оон дараазында Сауд Аравиянын төлээзи Шукейри санал бергеш, ядролуг дайынның чайлаш чок болуруп Англияның төлээзиниг айтып турганын сагындырган. Ону барымдаалааш мындыг айтырыгны салыр ужурлуг бис: Ол, бо резолюцияны хүлээп алырының ужур-утказы чүл? Чепсегленииишкинни эндере бүгүлерин соксадыр болгаш чепсегленииишкинни дүжүрерин эгелээр ужурлуг деп Шукейри демдеглээн.

Венесуэланың төлээзи санал берген соонда комитет ноябрь 7-ге чедир чапсарлаарын чарлаан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязында

НЬЮ-ЙОРК, ноябрь 8. (СЭТА). Конго Республикада байдалдың дугайында айтырыгны чугаалажып көөрү-биле Кол Ассамблеяның пленарлыг хуралын ноябрь 7-де хүндүскүнүң 3 шакта чыылдырар ужурлуг турган. Ассамблея өй-шаанда чыылган, ынчалзажок, Дагомеяның төлээлекчизи хуралды соңгаарладырын саналдаан, Конго Республиканың президентизи Касавубунуң чугаазын Ассамблея дыңнаар ужурлуг дээр чүвени хуралды соңгаарладырының чылдаа кылдыр ол айтып турган. Лумумбаның дүрүм өзугаар соңгуттурган чазаанын төлээлерин КНО-да Конгонуң төлээлекчилери кылдыр хүлээп көөрүнге удурланыр дээш Касавубу америк элчин Тиммерлейктиг айтыышкынын өзугаар Нью-Йоркче чоруткан болуп турар. Саналды бадылаашкынның хөй нуруузу-биле хүлээп алган. Аңаа 12 чурттарның, ооц иштинде ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның төлээлери удур бадылаан.

„УЛУСТАР АРАЗЫНДА ДҮШКҮҮРЛҮГ ЧОРУКТУҢ ЧАВЫРЛЫРЫН БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙ КҮЗЕП ТУРАР"

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Каттышкан Штаттарның ат-алдарынга аажок хоралыг когарал таварышкан дээрзинге бүрүнү-биле чепшээрежип турар бис. Ынчалзажок ооц чылдагааны болза, дайын белеткелериниг четпезинде азы четпес кылдыр чепсегленгениде эвес, а тайбыга ажыктыг кылдыр инициативаның чок болуп турарында» деп Американың хөй-ниитичи кеску чеди ажылдакчыларының «Тайбыга ажыктыг кылдыр күжениишкиннерже кыйгырыг» деп эгелиг чагаазында бижээн дээрзиг «Нью-Йорк таймс» солун сижип турар.

Бүгү делегей — Европа, Азия, Мурнуу Америка болгаш Африканың чоокта чаа хосталганы чедип алган чурттары соок дайынны болгаш чепсегленииишкинни эндере бүдүрерин күштелдирерин эвес, ядролуг шенелделерни катап эгелээрин эвес, а дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлырын, Чөөн чүк биле Барын чүктүң аразында бүзүрешпес чоруктуң эвээжээрин күзеп турар...».

КНО-нуң амгы сессиязы ону хөй-ниитиниг санал-онаалындан азы албанның сан-медээлериниден артык бүзүрелдиг кылдыр көргүскен деп чагаада чугаалап турар.

«Каттышкан Штаттарның ат-алдарын белидерин, бүгү делегейге тайбыңны деткиириниче» АКШ-тың ам соңгудар президентизин чагаанын авторлары кыйгырып турар.

Чагаага ат салганнар болза: «Тайсын болгаш хосталга дээш демиселдин делегей хөрээженнериниг лигазының Нью-Йорк салбырының төлээлекчизи К. Питтмэн; национал академияның кежигүнү М. Гейдельбергер; ниитилелге барлаан болур америк өскүктериниг комитединиг төлээлекчизи (Квакеры) Р. У. Гилмор; Колумбия университединиг профессорунун ассистентизи В. Пашкис; Колумбия университединиг доцентизи Э. Бенуа, Д. А. Маккинин, У. Р. Хантингтон.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, оажын № 3 ТЕЛЕФОННДГРЫ. редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарьның болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, өдээ ажыл-агый, үлептүр болгаш транспорт кылдыстериниг 25-38, партийжи-амыдырал болгаш культура-амыдырал кылдыстериниг 37-13, иштики информация кылдызының 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг кылдыстериниг 21-27, ылгажылдакчыларының 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00499. Чагыг № 2656. Культура эргелелинин типографиязы.